

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Beno Jeřábek

**Alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí
svobody**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Dalibor Šelleng, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15.12.2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 126 725 znaků včetně mezer.

Beno Jeřábek

V Praze dne 15.12.2021

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce, panu JUDr. Daliboru Šellengovi, Ph.D., za ochotu vést mou diplomovou práci, trpělivý přístup a za cenné rady, které mi při psaní práce vždy s ochotou poskytl.

Se vzpomínkou též děkuji JUDr. Marii Vanduchové, CSc., která se vedení mé práce zpočátku ujala, ale bohužel jsme ji společně nestihli dokončit...

Obsah

Úvod	1
1 Pojem a účel trestu	3
1.1 Pojem trestu	3
1.2 Účel trestu	4
1.3 Trestní teorie	6
1.4 Zásady ukládání trestů	8
2 Retributivní a restorativní justice	10
2.1 Pojem retributivní justice	10
2.2 Principy retributivní justice	10
2.3 Pojem restorativní justice.....	11
2.4 Principy restorativní justice	13
3 Alternativní opatření	15
3.1 Pojem alternativních opatření	15
3.2 Alternativní tresty	15
3.3 Alternativy k potrestání	16
3.4 Procesněprávní alternativy.....	17
3.5 Historický vývoj ukládání alternativních trestů k trestu odnětí svobody	19
3.6 Důvody k ukládání alternativních trestů	20
4 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	22
4.1 Historické souvislosti.....	22
4.2 Obecná charakteristika trestu	22
4.3 Uložení trestu a jeho výkon	23
4.4 Rozhodnutí o osvědčení	25
4.5 Podmíněné odsouzení s dohledem	25
4.6 Shrnutí.....	27
5 Domácí vězení	29

5.1	Historické souvislosti.....	29
5.2	Obecná charakteristika trestu.....	29
5.3	Uložení trestu a jeho výkon	30
5.4	Přeměna trestu.....	32
5.5	Shrnutí.....	33
6	Peněžitý trest.....	36
6.1	Historické souvislosti.....	36
6.2	Obecná charakteristika trestu.....	37
6.3	Uložení trestu a jeho výkon	39
6.4	Přeměna trestu.....	40
6.5	Shrnutí.....	43
7	Obecně prospěšné práce	45
7.1	Historické souvislosti.....	45
7.2	Obecná charakteristika trestu.....	46
7.3	Uložení trestu a jeho výkon	48
7.4	Přeměna trestu.....	51
7.5	Shrnutí.....	52
8	Zákaz činnosti.....	54
8.1	Historické souvislosti.....	54
8.2	Obecná charakteristika trestu.....	55
8.3	Uložení trestu a jeho výkon	55
8.4	Podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti	57
8.5	Shrnutí.....	58
9	Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.....	59
9.1	Obecná charakteristika trestu.....	59
9.2	Uložení trestu a jeho výkon	60
9.3	Maření účelu trestu	62

9.4 Shrnutí.....	62
Závěr	64
Seznam zkratek	66
Seznam zdrojů.....	67
Seznam tabulek	72
Seznam grafů.....	73
Abstrakt	74
Abstract	76
Klíčová slova.....	78
Keywords	78

Úvod

S kriminalitou bojuje každá země už od nepaměti. Krádeže, vraždy, podvody, znásilnění, toto vše znají lidé již od „Kaina a Ábela.“ A také od nepaměti se proti kriminalitě společnost snaží bránit. Jak? Prostřednictvím trestů. Od „oko za oko, zub za zub, krev za krev“, přes vězení, pokutu, nucené práce, domácí vězení atd. Systém trestů závisí na době, kultuře, náboženství, politice, a i v dnešní době se mezi jednotlivými kulturami vyskytují velké rozdíly v pojetí trestů. Zatímco například ve střední Evropě a USA převažuje zásada humanismu a nápravné justice, v některých částech Kosova a Albánie se stále uplatňuje krevní msta, tedy povinnost příslušníka rodu pomstít smrt svého příbuzného na celé rodině vraha.

Během posledních 30 let lze obecně sledovat zvýšený zájem o problematiku trestů, zejména snahu o jejich zefektivnění tak, aby výchovně působily na pachatele trestných činů a preventivně na ostatní členy společnosti. Výsledkem původního retributivního, tedy odplatného, směru justice, kdy hlavním cílem bylo pachatele potrestat, byly totiž především přeplněné věznice a vysoká recidiva. Ukládáním nepodmíněného trestu odnětí svobody i u méně závažné trestné činnosti docházelo často u odsouzených k posílení negativních vzorců chování, k odcizení či rozpadu rodiny a ztrátě zaměstnání. Po propuštění z výkonu trestu měli často pachatelé problém se znovu začleněním do společnosti a získáním zaměstnání, proto neznárodně docházelo k opětovné trestné činnosti. Vzhledem k tomuto neuspokojivému stavu trestní justice se hledaly nové cesty a postupně docházelo k zavádění alternativních trestů, jejichž cílem není pachatele pouze potrestat, ale především převychovat. Alternativní tresty mají sice pachateli způsobit újmu, něco mu odejmout nebo zakázat, ale současně mu mají umožnit dát svůj život do pořádku a vyhnout se dalšímu páčání trestné činnosti. Současně není výkonem alternativních trestů tolik zatěžován státní rozpočet, jelikož odsouzení si své životní potřeby zajišťují i nadále sami. Tento systém ovšem není všespatitelný. Na některé pachatele alternativní přístupy neplatí, a nepodmíněný trest odnětí svobody má tak své nezastupitelné místo. Primárně je však určen pro pachatele závažné trestné činnosti a pro recidivisty, u kterých alternativní tresty nedosáhly svého účelu.

Téma této práce jsem si vybral z toho důvodu, že mě vždy velmi zajímalo trestní právo a systém trestů považuji za jeho páteř. Mým cílem je zmapovat právní úpravu a

vývoj vybraných alternativních trestů a zamyslet se nad jejich efektivitou a zvážit jednotlivá pozitiva a negativa. Ve své práci jsem se zaměřil na podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem, trest domácího vězení, peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu činnosti a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Tyto tresty jsem si vybral buď z důvodu jejich velké využitelnosti (například podmíněné odsouzení), určité kontroverznosti (domácí vězení) či pro zajímavost jejich právního vývoje (trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní či jiné akce).

Ve své práci používám především metody analytické se zaměřením na současnou právní úpravu alternativních trestů, přičemž používám i komparaci s dřívější právní úpravou a jednotlivými novelizacemi. Při zkoumání efektivity a četnosti ukládání vybraných alternativních trestů je užitá také analýza statistických údajů za posledních 10 let.

1 Pojem a účel trestu

1.1 Pojem trestu

Pojem trest můžeme v trestním právu označit za zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest je prostředkem státního donucení, který státu slouží k ochraně zájmů chráněných trestním zákoníkem a ochraně společnosti před pachateli trestných činů. Odsouzenému za spáchání trestného činu trest způsobuje citelnou újmu na svobodě, majetku a jiných právech. O vině a trestu za trestné činy rozhoduje výhradně soud podle čl. 90 Ústavy a čl. 40 odst. 1 LZPS. Trestní zákoník neumožňuje uložení sankce za protiprávní jednání jiné osobě, odlišné od osoby pachatele trestného činu. Trestní odpovědnost za spáchání trestného činu je odpovědností individuální, a tedy újmu v podobě uloženého trestu musí pociťovat pachatel osobně.¹ Újma se způsobuje na právech, svobodě či majetku a obsahuje také negativní hodnocení pachatele a jeho protiprávního jednání. Trestněprávní sankce se dle zásady subsidiarity trestní represe uplatňují jako ultima ratio až v nejzazším případě, kdy nepostačuje uplatnění mírnějších prostředků.

V českém právním řádu se u dospělých pachatelů uplatňují dva druhy trestních sankcí, a to tresty a ochranná opatření. Jedná se o tzv. dualismus trestních sankcí. Ochranná opatření lze, na rozdíl od trestů, ukládat i za činy jinak trestné, není s nimi spojeno společenské odsouzení a jejich povaha je pouze preventivní. Účelem dualismu trestních sankcí je snaha postihnout i takové osoby, jimž by z určitých důvodů nemohl být uložen trest (například z důvodu nízkého věku nebo pro duševní poruchu), ale kteří se přesto dopustili společensky nebezpečného a škodlivého jednání, před kterým je třeba společnost chránit. Stejně jako tresty mohou být ochranná opatření ukládána pouze soudy. Mezi ochranná opatření patří ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění náhradní hodnoty, zabránění části majetku, zabránění spisů a zařízení a u mladistvých pachatelů navíc ochranná výchova.²

Některé sankce mohou mít podobnost s určitými druhy trestů a mohou být i ukládány v průběhu trestního řízení ovšem nikoliv za trestný čin, a proto je nemůžeme

¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 398.

² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012. Velké komentáře, str. 485.

považovat za tresty popsané výše. Příkladem takové sankce může být pořádková pokuta.

3

1.2 Účel trestu

Účel trestu není v trestním zákoníku č. 40/2009 Sb. explicitně definován, tak jako byl vyjádřen v dřívějším trestním zákoně č. 140/1961 Sb. v ustanovení § 23, který byl účinný do 31.12.2009: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“ Namísto přesné definice účelu trestu byly do ustanovení o trestních sankcích v novém trestním zákoníku vtěleny obecné zásady trestání. Účel a funkce trestání se v českém trestním právu opírá o smíšenou teorii, která slučuje:

- teorii eliminační, zabraňující pachatelům trestných činů v páchání další trestné činnosti a chránící společnost před těmito pachateli,
- teorii rehabilitační, která dbá o nápravu pachatelů a o vedení jejich řádného života,
- teorii odstrašení, která působí na ostatní členy společnosti díky generálně preventivnímu účinku.

Nejdůležitějším cílem je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, která je založena především na ochraně jednotlivců, jejich práv a svobod. Ochranou společnosti však rozumíme i zabránění pachatelům v opětovném páchání trestných činů, jejich vedení k řádnému způsobu života a v neposlední řadě ke generálně preventivnímu účinku působícím na ostatní členy společnosti.

Zamezení páchání trestné činnosti lze docílit buďto přímo nebo nepřímo. Přímou můžeme zamezit páchání další trestné činnosti pachateli tím, že ho separujeme od společnosti (např. trestem odnětí svobody, domácím vězením), určitou činnost zakážeme (např. zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce) nebo pachatele donutíme k určitému konání (např. obecně prospěšné práce).

Nepřímo poté působíme na společnost již samotnou existencí trestních postihů v zákoně a strachem z jejich uložení, díky kterému vzniká psychická bariéra. Výchovné působení na pachatele je nedílnou součástí trestu, ovšem úspěšnost není

³ SOTOLÁŘ, Alexandr a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Svazek 64. vyd. Praha: Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, str. 189.

ideální. Značnou část pachatelů tvoří právě recidivisté. Trest samotný totiž ne vždy působí pozitivně, naopak v mnohých případech je škodlivý kvůli prostředí, ve kterém se pachatel ocitne, především při uložení trestu odnětí svobody.

Výchovné působení trestu by mělo být jen jednou ze složek k převýchově pachatele k vedení řádného života, avšak to už přesahuje možnosti trestu a trestního práva obecně. Práce s pachatelem by měla směřovat především k tomu, aby se sám pachatel zasadil o změnu vlastní osobnosti a nebyl pouhým objektem nápravy.

Generální prevence trestu je v českém trestním právu určována především prevencí individuální. Zamezení pachateli trestného činu v dalším páčání trestné činnosti uložení řádného trestu, dává společnosti na vědomí hrozbu trestního postihu a neodvratnosti trestu. Spravedlivý trest uložený za protiprávní jednání společnosti ukazuje, že takové jednání je nepřipustné, čímž se posilují právní jistoty a autorita právních norem. Pokud uložený trest není odpovídající spáchanému skutku, má to negativní dopad i na jeho účinnost. Účelu trestu může být naplněno pouze tehdy, pokud je trest přiměřený. Neměl by být mírnější, ale ani přísnější, než je potřebné k ochraně před trestnou činností. Abychom mohli hovořit o spravedlivém trestu musíme vycházet z okolností případu, osoby pachatele, ale také zvolit správnou výměru a druh trestu vzhledem k závažnosti činu.⁴

Aby mohl trest splnit svůj účel, musí být dostatečně citelný. Je citelná ztráta svobody, ztráta peněz, volného času a je citelné i společenské odsouzení. Pro každého ale bude patřičně citelný jiný trest v závislosti na jeho osobnosti i poměrech. Jinak bude citelný peněžitý trest pro zámožného pachatele a jinak pro chudého. Trest odnětí svobody bude zřejmě citelnější pro matku malého dítěte než pro bezdomovce. A právě určení toho správného trestu, který v konkrétním případě vystihne všechny okolnosti případu, individuální potřeby pachatele i oběti a naplní svůj účel, je zcela zásadní, avšak obtížné.

Dle Hály⁵ poskytuje trest pachateli příležitost projít tzv. algoritmem výkonu trestu, díky kterému následně dojde k cíli penologického snažení, tedy ke smíření pachatele s obětí, nápravě pachatele a k jeho dalšímu životu v mezích zákona.

⁴ JELÍNEK, Jirí. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 401-403.

⁵ HÁLA, Jaroslav, *Penologie*. sylabus přednášek. (online) Cit. 13.8.2021. Dostupné na www.sweb.cz/penologie.hala, str. 3.

- Prvním krokem je probudit svědomí pachatele tak, aby si uvědomil protiprávnost svého činu, co způsobil a jak to ovlivnilo jeho okolí a společnost,
- ve druhém kroku je třeba přijmout vinu, tedy odpovědnost za zločin a z toho vyplývající důsledky a povinnosti,
- posledním krokem je narovnání, tedy přímé odčinění způsobené škody, smíření s obětí, omluva pozůstalým atd. Poté je možný návrat do společnosti a reintegrace.

1.3 Trestní teorie

Otázky o účelu trestání a smyslu trestu provázejí historii i současnost především dvě základní koncepce. Jsou jimi teorie absolutní neboli teorie odplaty a teorie relativní neboli teorie prevence. Mezi těmito dvěma teoriemi později vzniká teorie smíšená, respektive slučovací, která se snaží o využití účelu obou z výše zmíněných teorií a odbourání nedostatků, které je provázejí.

Absolutní teorii, nazývanou též teorie retributivní, můžeme nejlépe vystihnout myšlenkou „*punitur, quia peccatum est*“ což znamená „*trestá se, protože bylo páčáno zlo*“. Představitelé této teorie byli například Aristoteles, T. Akvinský, I. Kant, G. W. F. Hegel. Základ této teorie vychází z odplaty, která nastupuje v podobě trestního postihu za spáchání protiprávního jednání. Člověk jednající na základě své svobodné vůle, který je rozhodnutý spáchat trestný čin, zároveň přistupuje na trest, který ho může postihnout. Je tedy srozuměn s tím, že trestný čin a trest jsou spojeny. Jedině spravedlivým trestem bude moci pachatel odčinit svou vinu. Pro pachatele je jedinou právní nápravou před společností trest, který mu je podle míry závažnosti jeho činu udělen. Poměr pachatelovy viny a trestu by se měly rovnat⁶. Cílem této teorie je pachatele potrestat za porušení státem stanovených norem. Účel spočívá v trestu samotném, který odsouzený vykoná jako spravedlivou odplatu za své jednání. Heslem této teorie je: „*vina vyžaduje trest.*“

Relativní teorii, se kterou se můžeme setkat také pod pojmem utilitární, přiblížíme nejlépe heslem „*punitur, ne peccetur*“ v překladu „*trestá se, aby nebylo páčáno zlo*“. Tato teorie má zcela odlišný účel než teorie absolutní, resp. prvek odplaty je zavrhován. Vychází se z předpokladu, že spáchání trestného činu je výsledkem působení škodlivých

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 396.

vlivů na pachatele, např. nezdravé rodinné prostředí, osobnostní poruchy, negativní vliv prostředí, existenční problémy atd. Pachatel je tedy ve svobodném rozhodování omezen a jedná pod tlakem sociálních či osobnostních faktorů. Důraz při ukládání trestu je tedy dle této teorie kladen na nápravu a převýchovu pachatele, a tím i na ochranu společnosti před trestnými činy.⁷ Heslem této teorie je: „*nemoc vyžaduje léčení.*“ Zástupci tohoto směru byli například Platon, Seneca, Voltaire, dále C. Beccaria, který zastává myšlenku odstrašení trestem. Dle jeho názoru „*odstrašující účinek trestu nespočívá v jeho přísnosti, ale v jeho neodvratitelnosti.*“⁸ Ve své knize O zločinech a trestech již rozdělával dvě různé funkce působení trestu. Jednou z funkcí je působení trestu přímo na pachatele, druhá z funkcí má vliv na společnost. V dnešní době bychom pro toto rozdělení funkcí použili termíny individuální a generální prevence. Významným představitelem tohoto směru je také F. V. Liszt, díky kterému se rozšiřuje vnímání právě sociální prevence. Založil se o vnímání protiprávních činů jako sociálních jevů a přisuzuje trestům sociální funkci. S pojmem generální prevence se pojí jméno P. J. Anselma v. Feuerbacha, jehož práce spatřovala generální prevenci v pohrůžce trestním postihem, a tedy způsobením psychologického tlaku a obavy z trestu. Výkon trestu pak měl společnosti poukázat na to, že pohrůžka je myšlena vážně.

Teorie smíšená neboli teorie slučovací, se snaží o spojení idey jak retributivního trestu, tak i trestu preventivního. Tato teorie se snaží o provázání různých účelů trestu tak, aby trest působil nejen vůči pachateli trestného činu, ale také vůči společnosti. Tímto způsobem může být v trestu promítnut prvek odplaty i prevence. Prioritním měřítkem však stále zůstává míra viny. Trest určený stupněm viny odrazuje od páchání trestných činů a v sociálním měřítku působí i výchovně. Pachatelova vina by se před společností měla srovnat uložením trestu, který by zároveň měl působit resocializačně. Vnímání účelu trestu je v této teorii v několika úrovních, které se navzájem prolínají. Slučovací teorie bývá zpochybňována tím, že se jedná o spojení teorií, které jsou ve vzájemném protikladu, a proto se slučovací teorie dopouští pouhé sumarizace dvou základních teorií.

⁷ SCHEINOST, Miroslav et al.: *Kriminalita očima kriminologů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.* Praha 2010, str. 40.

⁸ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.* 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 397.

I přes tyto pochybnosti mám za to, že účel trestu pramenící z této teorie nejvíce odpovídá požadavkům trestní politiky právního státu.⁹

1.4 Zásady ukládání trestů

V jednotlivých ustanoveních o trestních sankcích se promítají obecné zásady trestání, které vystřídaly ustanovení obsahující účel a funkce trestání. Tyto zásady jsou modifikovány obecně pro veškeré trestní sankce, ale i speciálně pro ustanovení o trestech a ochranných opatřeních. Podle Jelínka¹⁰ se především jedná o tyto základní zásady trestání a ukládání ochranných opatřeních:

- zásada zákonnosti: tuto zásadu nejlépe vystihneme latinskou větou „*nulla poena sine lege*“ - žádný trest bez zákona. Podle této zásady, která se ocitá v ustanovení § 37 odst. 1 trestního zákoníku, můžeme ukládat trestní sankce jen na základě trestního zákona,
- zásada přiměřenosti: ke spáchanému trestnému činu by měla náležet odpovídající trestní sankce. Hodnotícím měřítkem je vždy závažnost a povaha spáchaného trestného činu v souladu s ustanovením § 38 trestního zákoníku,
- zásada individualizace použitých sankcí: soud musí při výběru druhu a výměry trestu vycházet ze závažnosti trestného činu, ale také musí zohlednit dané okolnosti každého jednotlivého případu, zvážit jak polehčující či přitěžující okolnosti, tak i možnost převýchovy pachatele a jeho poměry a zároveň by měl přihlédnout k osobám postiženým trestným činem a jejich zadostiučinění (§ 39 trestního zákoníku),
- zásada personalit sankce: uložený trest by měl postihnout jen pachatele trestného činu a co nejméně se dostat do sféry jiných osob, zejména jeho rodiny,
- zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele: u téhož pachatele je zakázáno uložit sankce, které mají shodnou věcnou povahu,

⁹ SOLNAR, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva*. Vydání první, vyd: Praha: Novatrix, 2009, část třetí, str. 13-23.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 399-400.

- zásada humanity sankcí: tato zásada se objevuje v ustanovení § 37 odst. 2 trestního zákoníku, kde je stanoven zákaz uložení krutých a nepřiměřených trestních sankcí vůči danému pachateli a zároveň se tato zásada projevuje v ustanovení § 38 odst. 2 téhož zákona, ve kterém je stanoven zákaz ukládání sankcí pro pachatele citelnějších, než je nezbytně nutné pro dosažení účelu trestu, a tedy preference trestu mírnějšího, za předpokladu, že takový trest je pro pachatele dostačující.

2 Retributivní a restorativní justice

2.1 Pojem retributivní justice

Původní historické chápání spravedlnosti spočívalo v odplatě a vyrovnání, jež vyjadřuje princip „oko za oko, zub za zub“. Pachateli se měla způsobit stejná újma, jakou on způsobil oběti a zároveň se tím měla vyrovnat i jejich situace. Tohoto vyrovnání mohlo být dosaženo i nepřímo, poskytnutím přiměřeného odškodnění, tedy kompenzací.

Pravomoc projednat spáchaný čin a stanovit trest byla původně svěřena do rukou rodiny oběti v podobě krevní msty či stařešinům rodu. Postupem času přecházela tato pravomoc ke konkrétním subjektům, jako byl náčelník, vládce, soudce, čímž byla více a více omezována možnost oběti podílet se na posuzování a rozhodování o spáchaném činu.¹¹ V současné době je oběti vykázána pasivní role vedlejšího účastníka v trestním řízení, který uplatňuje náhradu škody. Monopol na určování trestní politiky je v rukou státní moci, která stanovuje, co je trestným činem, jak má být pachatel potrestán a jak má být oběť odškodněna.

Dle retributivního pojetí se na trestný čin hledí především jako na porušení zákona, čímž vzniká prohřešek vůči státu. Cílem je potrestání pachatele, jeho odstranění ze společnosti, čímž se společnost ochrání před spácháním dalšího zločinu. Trest odnětí svobody je ukládán v co největší míře.¹² Vzhledem k neuspokojivým výsledkům v trestní justici lze v druhé polovině 20. století pozorovat snahu o odklon od tohoto pojetí, směrem k většímu zapojení oběti i pachatele při řešení odškodnění a následků trestného činu.

2.2 Principy retributivní justice

- trestný čin je vnímán jako prohřešek vůči státu,
- spravedlnost je nastolena způsobením újmy pachateli, jeho odsudkem a odstraněním ze společnosti,
- v popředí je vztah mezi státem a pachatelem, vztah mezi obětí a pachatelem je zatlačován do pozadí,

¹¹ KARABEC, Zdeněk a kol.: *Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 7.

¹² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 15.

- trest je stanovován na základě porušení právní normy, nebere se ohled na subjektivní postoj pachatele ke spáchanému činu, tedy na projevy lítosti, omluvu, ani na požadavky a potřeby oběti.

2.3 Pojem restorativní justice

Již v 80. letech 20. století dochází u odborníků v USA a západní Evropě z různých vědních oborů jako jsou právo, kriminologie, sociologie atd. k diskusím nad řešením problémů trestní justice, kterými jsou například přetížení soudů, vyčerpání kapacit věznic, krize trestu odnětí svobody a v neposlední řadě neuspokojivá ochrana práv obětí trestných činů. Tyto problémy jsou důsledkem nevyhovujících reakcí trestní spravedlnosti na nárůst kriminality ve společnosti a často nefungující snahou k nápravě pachatelů trestných činů. V této době se začíná hovořit o restorativní justici.¹³ (z anglického *restore* - obnovující, navracující v původní stav).

Pojem restorativní justice lze chápat jako určitý koncept či program, který se snaží o obnovu stavu, jaký panoval před spácháním trestného činu, nápravu narušených sociálních vztahů, ochranu oběti a jejích zájmů a s tím související náhradu veškeré újmy, kterou oběť utrpěla, ať újmy nehmotné či hmotné. Zároveň je odlišným způsobem zacházeno i s pachatelem trestných činů. Klade se důraz na uvědomění si prohřešku, kterého se dopustili a je zapotřebí, aby se sami aktivně podíleli na nápravě veškeré újmy, kterou oběť jejich činu pocítila, a zmírnili tak následky svých činů. Předpokladem úspěšnosti řešení sporů v rámci restorativní justice je aktivní účast a zájem o hledání kompromisního řešení nejen pachatele, ale i oběti a jejích blízkých, resp. širší sociální komunity, ve které se nacházejí. Pokud by zájem o tento způsob řešení nebyl, nebylo by možné ho uskutečnit.

Represe je zde vedlejším cílem trestu na rozdíl od tradiční retributivní (trestající) justice, která je zaměřena na odplatu za spáchání trestného činu a u které vzniká vztah pouze mezi pachatelem a státem, nikoliv obětí či jinými dotčenými osobami, protože je zde trestný čin vnímán hlavně jako útok na zájem státu. Restorativní koncept odmítá státní monopol na řešení konfliktů vyplývajících z trestné činnosti.¹⁴ Restorativní justice v

¹³ KUČHTA, Josef a VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 179-180.

¹⁴ KARABEC, Zdeněk a kol.: *Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 8.

projednávaném případu či události rozšiřuje okruh účastníků mezi které (kromě státu a pachatele) patří také osoby, kterých se případ nebo událost bezprostředně dotýká. Zehr tyto účastníky nazývá pojmem *stakeholders*.¹⁵ Restorativní justice má za cíl při řešení sporu dávat přednost řešení, které vzešlo z dohody zúčastněných stran, před rozhodnutím autority.¹⁶

Karabec vysvětluje pojem restorativní justice takto: „*Restorativní justici lze chápat jako soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti. Jde o takové pojetí trestní justice, ve kterém jsou hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a jejich ochranu, mimosoudní projednávání trestních věcí aj.*”¹⁷

Howard Zehr, který je považován za otce restorativní justice ji zase definuje takto: „*Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.*”¹⁸

Průznivci restorativní justice vidí v trestné činnosti dvě dimenze, a to veřejnou a osobní. Do veřejné dimenze zastávané právním systémem spadají zájmy, povinnosti a potřeby společnosti, zastupované státem. Osobní dimenze naopak dbá o mezilidské aspekty, jejichž důležitost je ve stínu veřejného zájmu snižována. Restorativní justice vyzdvihuje důležitost osobní dimenze trestného činu, podporuje ji a snaží se o vyrovnanost těchto dimenzí při uplatňování spravedlnosti.

Restorativní justici nevnímám jako protiklad ke klasické retributivní justici, ani jako dva oddělené systémy, nýbrž jako dvě formy procesu uplatňování spravedlnosti,

¹⁵ Tímto pojmem autor rozumí všechny, kterých se trestný čin dotkl, například.: pachatel, poškozený a jeho rodinní příslušníci a blízké osoby, zástupci komunity.

¹⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 9.

¹⁷ KARABEC, Zdeněk a kol.: *Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 8.

¹⁸ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 26.

kteře se navzajem doplňují a vyvíjejí se v určitém čase a místě podle potřeb dané společnosti. Myšlenka o restorativních programech je vystavěna na vývoji celé společnosti, kdy již klasické uplatnění trestní spravedlnosti pojmávané jako odplaty, nestačilo dostatečně reagovat na změny a v úvodu kapitoly nastíněné problémy, které dnešní moderní doba přinesla. Nelze říct, že existuje jen jedna správná definice restorativní justice. Různé prostředí se může jevit jako více či méně restorativní v uplatňování spravedlnosti, důležité však zůstává dodržování principů, na kterých je koncept restorativní justice vybudován.

2.4 Principy restorativní justice

Základní východiska, o které se restorativní justice opírá, lze vyjádřit v těchto následujících bodech:

- zločin má být především považován za škodu či újmu, kterou utrpěla oběť trestného činu a jako hrozba pro bezpečnost společnosti, nikoliv být chápán jako porušení abstraktních právních a společenských norem,
- na škodu, která byla způsobena oběti trestného činu je třeba nahlížet široce, jedná se nejen o škodu fyzickou či materiální, ale také je zapotřebí vzít v potaz psychickou újmu, narušení osobního a rodinného života, zhoršení společenského postavení či obecně porušení sociálních vazeb,
- společenská reakce na trestný čin má přispět ke snížení či vymizení této hrozby v podobě trestných činů,
- hlavním cílem společenské reakce na trestný čin není potrestání pachatele, jeho převýchova či odstrašení od další trestné činnosti, ale vytvoření takových podmínek, které by vedly k odstranění následků trestné činnosti,
- pokud se jedná o mladistvé pachatele, zde je přímo kontraproduktivní přiklánět se k ukládání přísnějších trestních sankcí,
- pachatel by se měl aktivně podílet na nahrazení škody a újmy, kterou způsobil trestným činem. Při tomto mu mají být zachována veškerá práva, která mu náležejí. Pokud by se pachatel aktivně nepodílel na náhradě škody, bude k tomu donucen soudem,

- v systému restorativní justice se orgány činné v trestním řízení zapojují až ve chvíli, kdy vyjednávání mezi pachatelem a obětí trestného činu nevede ke kýženému výsledku, anebo jestliže je spáchaný trestný čin natolik závažný, že konání klasického trestního procesu je nezbytné. Oběť zároveň nikdy nesmí být nucena k jednání s pachatelem o náhradě škody.¹⁹

¹⁹ KARABEC, Zdeněk a kol.: *Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 8-9.

3 Alternativní opatření

3.1 Pojem alternativních opatření

V 90. letech 20. století se začaly do českého právního řádu prosazovat změny trestní politiky, které otevřely dveře k přijetí alternativních opatření, jejichž účelem bylo nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Důvodem byla nespokojenost s dosavadním přístupem k podstatě trestání, jež přinesla přeplněné věznice, ekonomickou zátěž státu a vysokou recidivu. Cílem alternativních opatření je snížení finančních nákladů spojených s výkonem trestu odnětí svobody, zamezení negativních vlivů trestných činů. Alternativní opatření můžeme dělit dle toho, v jaké fázi trestního řízení se opatření aplikují, na hmotněprávní, mezi které řadíme alternativní tresty a alternativy k potrestání a procesněprávní, tj. odklony v trestním řízení.²⁰

3.2 Alternativní tresty

Pojem alternativních trestů není jednoznačně vymezen a v nejširší rovině můžeme za alternativní tresty považovat veškeré tresty, se kterými není spojen nepodmíněný trest odnětí svobody. V rámci českého trestního práva máme stanoven taxativní výčet druhů trestů, které lze uložit za spáchání trestného činu. Tento výčet druhů trestů nalezneme v trestním zákoníku v § 52 a jsou jimi:

- odnětí svobody,
- domácí vězení,
- obecně prospěšné práce,
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci,
- zákaz činnosti,
- zákaz držení a chovu zvířat,
- zákaz pobytu,

²⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014. str. 30.

- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- ztrátu vojenské hodnosti,
- vyhoštění.²¹

Trest odnětí svobody, jenž je ve výčtu trestů uveden na prvním místě, představuje prostředek ultima ratio, poslední možnost potrestání pachatele, která má být uložena jen v krajním případě. Ostatní uvedené tresty nazýváme tresty alternativními. Alternativní tresty můžeme dělit na pravé a nepravé alternativní tresty. Mezi pravé řadíme takové tresty, které nelze uložit současně s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Jedná se o trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací a peněžitý trest, pokud ho soud ukládá za přečin a současně se nepodmíněný trest neukládá.²² Ostatní tresty lze uložit i vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, proto se řadí do skupiny nepravých alternativních trestů. Zvláštní postavení má trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti, jelikož tyto tresty lze uložit jedině společně s nepodmíněným trestem odnětí svobody.²³ Tyto dva druhy trestů bych pro jejich povahu nezařazoval do seznamu alternativních trestů, nýbrž bych jim přiřadil roli trestu vedlejšího k jinému hlavnímu postihu pachatele, především nepodmíněného trestu odnětí svobody.

3.3 Alternativy k potrestání

Další institut, který lze použít pro pachatele, aniž by mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, představuje upuštění od potrestání. Tato alternativa spočívá v tom, že soud vysloví výrok o vině pachatele, ale neuloží žádný trest. A to v případě, jestliže lze účelu trestního řízení dosáhnout pouhým projednáním věci před soudem, nebo pokud se jedná o spolupracujícího obviněného, nebo pokud pachatel přípravy nebo pokusu trestného činu nerozpoznal, že útok nemohl vést k dokonání trestného činu. Soud může upustit od potrestání také za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací

²¹ § 52 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²² § 53 odst. 1 a §67 odst. 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²³ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014, str. 30-31.

detence, pokud pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, pokud si tyto stavy pachatel nepřivodil vlivem návykové látky. Upustit od potrestání lze také za současného uložení dohledu nad pachatelem.²⁴

3.4 Procesněprávní alternativy

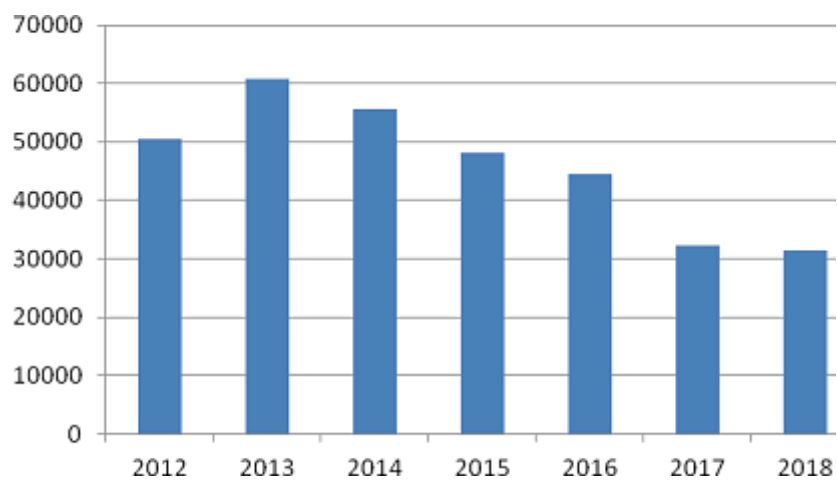
Alternativou ke standardnímu projednání trestní věci v hlavním líčení jsou tzv. odklony. Rozlišují se odklony v užším a v širším smyslu. V užším smyslu jsou to odklony, u nichž dochází k zastavení trestního stíhání (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání u mladistvých). V širším významu jsou do odklonů řazeny i trestní příkaz a dohoda o vině trestu, někdy dokonce i zastavení trestního stíhání. Dle některých názorů však trestní příkaz a dohoda o vině a trestu jsou spíše zvláštní formou trestního řízení, jehož výsledkem je rozhodnutí s povahou odsuzujícího rozsudku.²⁵

Jako první alternativní procesní institut bylo do českého právního řádu přijato novelou trestního řádu č. 292/1993 Sb. s účinností od 1.1.1994 podmíněné zastavení trestního stíhání, o rok později bylo novelou č. 152/1995 Sb. s účinností od 1.9.1995 zavedeno narovnání. Dohoda o vině trestu byla přijata novelou trestního řádu č. 193/2012 Sb. s účinností od 1.9.2012. Nejvíce využívaným typem odklonu je trestní příkaz, kterým bývá rozhodnuto z celkového počtu soudem vyřízených věcí přibližně v polovině případů. Příčinu takto častého využívání trestního příkazu lze vidět především v jeho procesní a administrativní jednoduchosti, která méně zatěžuje orgány činné v trestním řízení.

²⁴ §46-48 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

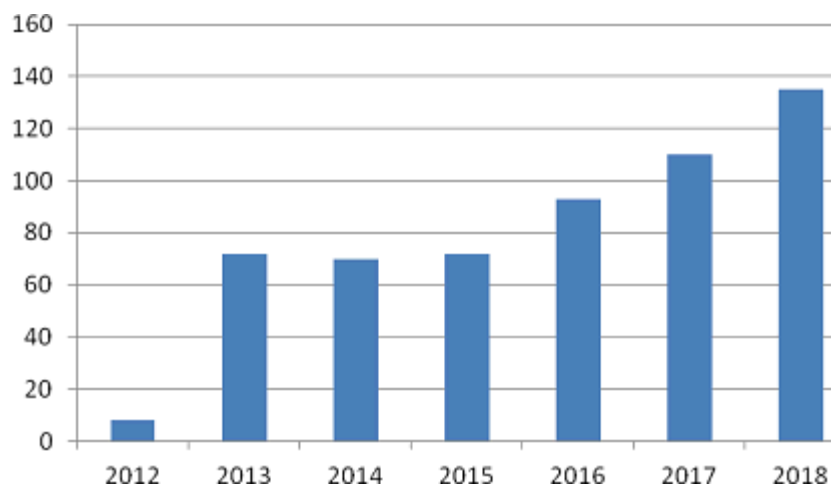
²⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014, str. 58-61.

Graf č. 1: Počty trestních příkazů, které nabyly právní moci v letech 2012-2018:

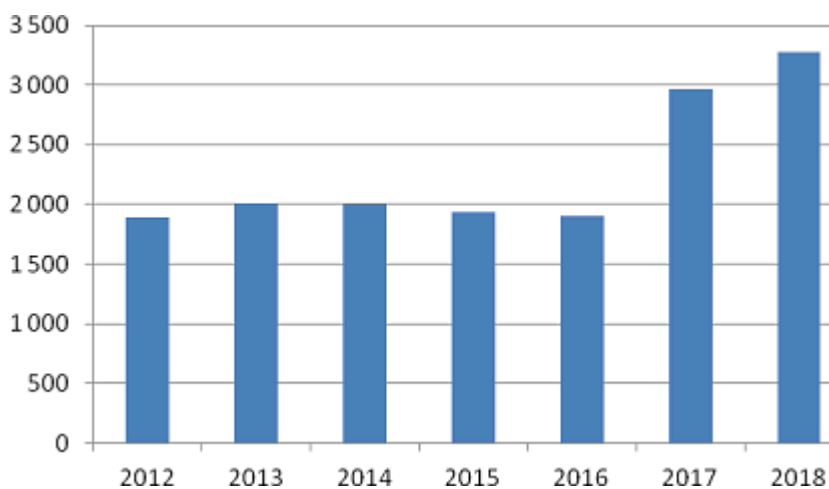
Zdroj: Tisková zpráva Nejvyššího soudu ze dne 10.4.2019

Graf č. 2: Počty trestních řízení, které byly ukončeny uzavřením dohody o vině a trestu v letech 2012-2018:

Zdroj: Tisková zpráva Nejvyššího soudu ze dne 10.4.2019

Graf č. 3: Počty trestních řízení, které byly ukončeny podmíněným zastavením trestního stíhání v letech 2012-2018:

Zdroj: Tisková zpráva Nejvyššího soudu ze dne 10.4.2019

3.5 Historický vývoj ukládání alternativních trestů k trestu odnětí svobody

Za počátek reformy českého soudnictví lze považovat rok 1989, kdy došlo ke zrušení trestu smrti a trestu nápravného opatření. Současně byla stanovena výjimečnost uložení trestu odnětí svobody za trestné činy s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující 1 rok. V trestním zákonu z roku 1961 byly jako alternativní tresty uvedeny ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění. V roce 1970 byl zaveden trest zákazu pobytu, v roce 1996 trest obecně prospěšných prací. Od roku 1998 je součástí právního řádu podmíněné odsouzení s dohledem a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. K rozvoji alternativ v trestním právu přispěla velkou měrou novela z roku 2001, která stanovila výjimečnost trestu odnětí svobody pro trestné činy s horní hranicí nepřevyšující 3 roky. Velkým zlomem byl nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který zavedl zásadu subsidiarity trestní represe, tedy chápal prostředky trestního práva jako ultima ratio. Na protiprávní jednání se má nejprve reagovat jinými právními prostředky, a teprve v případě, kdy jsou tyto prostředky neefektivní nebo selhávají, má se přistoupit k trestnímu postihu. Trestní zákoník dále zavedl trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Novela z roku 2011 stanovila, že za trestné činy, u nichž horní

hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje 5 let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. S účinností od 1.6.2020 byl zaveden nový druh trestu, a to trest zákazu držení a chovu zvířat.

3.6 Důvody k ukládání alternativních trestů

„Dosavadní způsob, jehož se užívá k nápravě trestanců, totiž uvěznění, je po mnoha stránkách nedokonalý. Není zcela spravedlivý, ba co víc, není pro společnost ani hospodárný. To nás přivádí na tu myšlenku, aby menší provinilci a nezavrzeli zločinci buď ve svých obcích, nebo podle potřeby v jiných místech, před tváří občanů si svůj trest odbyvali účinnějším a úspornějším způsobem. Jen zatvrzelci, svou přirozeností nepolepšitelní a společnosti vždy škodní, ať se zavírají do tuhých žalářů a třeba na osamělé cely.“²⁶

Výsledkem retributivního směru justice a častého ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody byly přeplněné věznice, častá recidiva a zvyšující se kriminalita. Organizace Penal Reform International, která se zabývá řešením přeplněnosti věznic, vyzývá k častějšímu ukládání alternativních trestů a využívání vězení pouze jako krajního prostředku v případech, kdy alternativní tresty nesplňují svůj účel. Dále organizace doporučuje zvyšování vězeňských kapacit, snižování délky trestů odnětí svobody, odklony v bagatelních věcech atd.²⁷

Dle statistické ročenky vězeňské služby České republiky za rok 2020 se počet vězněných osob v letech 2010 – 2019 pohyboval mezi 19 000-20 000 osobami. V roce 2020 poprvé počet klesl pod 18 000 osob (konkrétně 17 612). V přepočtu na 100 000 obyvatel tak připadá 197 vězňů.²⁸ I tak se ale Česká republika pohybuje na předních evropských příčkách s nejvyšším podílem uvězněných osob. Vysoký počet vězňů

²⁶ ŘEZÁČ, František Josef. *Vězeňství v posavadních způsobech, s návrhem na zdárnější polepšování zločinců*. Praha. 1852.

²⁷ *Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 7.

²⁸ statistická ročenka vězeňské služby České republiky za rok 2020, str. 150, dostupná na www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf.

znamená v první řadě velkou ekonomickou zátěž státu. Dle statistické ročenky činí výdaje Vězeňské služby za rok 2020 částku ve výši 12,3 miliard korun. Průměrná výše výdajů na jednoho vězně tedy představuje částku cca 1 500 Kč za den.²⁹

Hlavním důvodem, který hovoří pro větší míru využívání alternativních trestů, je především v samotném pojetí trestu odnětí svobody. Věznice představuje natolik devastující a škodlivé prostředí, že jen těžko lze pobytem v ní dosáhnout pozitivních výsledků. Za negativní důsledky trestu odnětí svobody lze uvést:

- vězeň je neustále v kontaktu s ostatními spoluvězni, přičemž většina odsouzených trpí větší či menší sociální nebo psychickou poruchou osobnosti a nepředstavují tedy vhodné výchovné prostředí. Mezi vězni se rozšiřuje racionalizační systém, jehož výsledkem je odmítnutí zodpovědnosti za vlastní jednání, pocity křivdy, nespravedlnosti a touhy po pomstě,³⁰
- při dlouhodobějším trestu odnětí svobody mají trestanci tendenci k adaptaci na vězeňský systém, ztrácejí samostatnost, pocit odpovědnosti a snahu změnit svůj přístup k životu. Po propuštění bývají často bezradní, nepřizpůsobiví a nezdědka se dopouštějí dalších trestných činů,
- při pobytu ve vězení dochází k omezení či úplnému přerušování rodinných a sociálních vazeb, což bývá pro odsouzeného velmi psychicky náročné. Ne vždy je rodina a okolí schopna a ochotna odsouzeného podporovat i po návratu, což opět velmi ztěžuje znovuzачlenění propuštěného do normálního života,
- významným problémem je ztráta zaměstnání a výrazně snížená možnost nové zaměstnání získat. Propuštěnému rostou dluhy, může mít problém s financováním bydlení a základních potřeb a může se cítit nucen k další trestné činnosti, aby z této smyčky unikl,
- z psychologických a psychiatrických výzkumů vyplývá, že důsledkem dlouhodobého výkonu trestu odnětí svobody (5 let a více) je častý výskyt duševních poruch, psychóz a neuróz.³¹ Vyhasínají žádoucí vzorce chování, naopak vznikají a upevňují se ty nevhodné pro život na svobodě.

²⁹ Statistická ročenka vězeňské služby České republiky za rok 2020, str. 53.

³⁰ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008. str. 182.

³¹ MAREŠOVÁ, Alena. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. Trestní právo. 2004, roč. 9, č. 4, str. 23.

4 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

4.1 Historické souvislosti

Na našem území se podmíněné odsouzení objevilo poprvé v zákonu č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění, účinném od 28.10.1919 do 31.7.1950. Tento zákon umožňoval „*odložit výkon trestu peněžitého a trestu na svobodě nepřesahujícího dobu 1 roku, má-li soud za to, že odsouzený povede pořádný život a že tudíž výkonu trestu není zapotřebí. Pokud se viník osvědčil v době zkušební, pokládá se za to, že nebyl odsouzen.*“ Zkušební doba byla stanovena na 1 až 3 roky, pokud se jednalo o peněžitý trest nebo o trest odnětí svobody do 6 měsíců, pokud byl uložen delší trest, pak byla zkušební doba 2 až 5 let. Současně byly odkládány i tresty vedlejší. Zákon obsahoval i ustanovení o podmíněném odsouzení s dohledem, včetně ukládání přiměřených omezení a povinností. „*Soud může dáti podmíněné odsouzeného na dobu zkušebnou pod ochranný dozor a může mu uložití obmezení co do místa pobytu a způsobu života.*“ Soud nařídil výkon odloženého trestu, pokud se odsouzený například „*oddal v době zkušební nezřízenému pití nebo hráčství, zahálčivému nebo nemravnému životu, nebo odpíral-li bez důvodu nahraditi škodu nebo dáti zadostiučinění, nebo spáchal další zločin*“ atd.

Zákon č. 86/1950 Sb. upravoval podmíněné odsouzení v § 24 až 28. Podmíněně odložit bylo možné výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 2 roky, vedlejší tresty se neodkládaly automaticky, ale bylo možné rozhodnout i o jejich odkladu. Zkušební doba byla stanovena na 1 až 3 roky, pokud se odkládal trest odnětí svobody v délce nepřevyšující 1 rok, pokud byl uložen trest delší, byla stanovena zkušební doba v délce 2 až 5 let. Tento zákon však neobsahoval ustanovení umožňující uložit odsouzenému dohled či přiměřená omezení nebo povinnosti. To bylo znovuzavedeno až trestním zákonem č. 140/1961 Sb., který sjednotil úpravu zkušební doby na 1 až 5 let, bez ohledu na délku uloženého trestu.

4.2 Obecná charakteristika trestu

Mezi odborníky se vedou polemiky o tom, zda se jedná o samostatný trest, nebo zda jde pouze o způsob vyměření trestu. Dle trestního zákoníku se jedná o modifikaci trestu odnětí svobody, když v § 52 odst. 2 uvádí, že trestem odnětí svobody se rozumí i podmíněné odnětí svobody. Dle Ščerby je toto pojetí chybné, když v podmíněném

odsouzení vidí všechny znaky samostatného trestu.³² Také Jelínek považuje tento trest za samostatný, který lze, pokud nejsou splněny stanovené podmínky, do určité doby přeměnit v jiný trest.³³

Podstata podmíněného trestu odnětí svobody spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek k trestu odnětí svobody, ale jeho výkon odloží (respektive promine) pod podmínkou, že odsouzený splní stanovené podmínky a že se bude během zkušební doby řádně chovat. Smyslem tohoto trestu je motivovat odsouzeného k vedení řádného života a k aktivnímu přispění ke své nápravě, a to pod hrozbou přeměny v nepodmíněný trest odnětí svobody. Projevuje se mu tím tedy důvěra, že i bez výkonu nepodmíněného trestu se bude řádně chovat.³⁴

4.3 Uložení trestu a jeho výkon

Podmíněné odsouzení může uložit soud při splnění těchto podmínek:

- podmíněně odložit lze pouze výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující 3 léta, přičemž tato hranice se neurčuje podle trestní sazby stanovené v trestním zákonu, ale podle délky konkrétního trestu, který byl v daném případě soudem uložen,
- jestliže má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu, a to vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména k přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu.

Zkušební doba se stanovuje na 1 rok až 5 let a počíná běžet právní mocí rozsudku. V průběhu zkušební doby je důležitá kontrola dodržování uložených omezení a vedení řádného života odsouzeného. To provádí každých 6 měsíců soud a dále případně Probační služba a mediační služba. Během zkušební doby mohou být odsouzenému uloženy i přiměřené povinnosti a omezení, které mají pomoci zajistit vedení řádného života. V § 48 odst. 4 trestního zákoníku jsou takové povinnosti demonstrativně uvedeny:

- podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,

³² ŠČERBA, Filip.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014. str. 210-213.

³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 416.

³⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 323.

- podrobení se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením,
- podrobení se vhodným programům psychologického poradenství,
- zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- zdržení se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- zdržení se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- uhrazení dlužného výživného nebo jiné dlužné částky,
- veřejná omluva poškozenému,
- poskytnutí přiměřeného zadostiučinění poškozenému.

Uložena mohou být i jiná omezení či povinnosti, např. zákaz rušení nočního klidu, zákaz účasti na hazardních hrách, povinnost podrobovat se testu na přítomnost návykových látek v krvi atd.³⁵ Nesmí však být uložena taková omezení, jejichž náplň by představovala předmět jiného trestu, např. trest zákazu činnosti nebo trest obecně prospěšných prací. Přiměřená omezení a povinnosti mají být ukládána s ohledem na okolnosti spáchaného trestného činu, osobu a poměry pachatele a příčiny, jež ho vedly k trestné činnosti. Měly by tedy mít souvislost se spáchaným trestným činem, nestačí, že by sice vedly k nápravě pachatele, ale s jeho trestnou činností by nesouvisely.³⁶

Pokud byla trestným činem způsobena škoda, může soud uložit odsouzenému povinnost k její náhradě, případně aby odčinil nemajetkovou újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení, a to i v případě, kdy poškozený náhradu škody v řízení neuplatnil. Na rozdíl od povinnosti k náhradě škody, která byla uplatněna v adhezním řízení, je však odsouzený povinen k úhradě pouze „podle svých sil“.³⁷ Tato povinnost zde totiž plní především výchovný a resocializační účel, pro poškozeného nepředstavuje ani exekuci

³⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 325.

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 4 Tz 56/2011.

³⁷ Č. 8/2010 Sb., rozh. tr. (Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 4 Tz 6/2009).

titul. V případě neplnění povinnosti k náhradě škody se tedy poškozený nemůže obrátit na soudního vykonavatele či exekutora.

4.4 Rozhodnutí o osvědčení

Po uplynutí zkušební doby může soud rozhodnout takto:

- pokud odsouzený vedl řádný život, splnil všechny povinnosti a dodržoval stanovená omezení, vysloví soud, že se odsouzený osvědčil. V takovém případě se na podmíněně odsouzeného hledí, jako by nebyl odsouzen (tzv. fikce neodsouzení),
- pokud se však odsouzený neosvědčil (např. dopustil se další trestné činnosti, nebo nesplnil stanovené povinnosti), soud může rozhodnout (a to i v průběhu zkušební doby), že se trest odnětí svobody vykoná, nebo ponechá podmíněný trest v platnosti a prodlouží zkušební dobu, stanoví nad odsouzeným dohled nebo stanoví další přiměřená omezení či povinnosti.

Při posuzování, zda se podmíněně odsouzený osvědčil, se bere v úvahu pouze období zkušební doby, nikoliv dřívější období do nabytí právní moci rozsudku, kterým bylo uloženo podmíněné odsouzení. Pokud není do 1 roku od uplynutí zkušební doby rozhodnuto jedním z výše uvedených způsobů, nastává tzv. fikce osvědčení. K tomu je však třeba splnění podmínky, že k tomu došlo bez zavinění odsouzeného. Takovým zaviněním je např. situace, kdy soud nemůže rozhodnout o osvědčení z toho důvodu, že je vedeno jiné trestní řízení pro čin, který podmíněně odsouzený spáchal v průběhu zkušební doby. Pokud je vydáno rozhodnutí o osvědčení a teprve následně je zjištěno, že pro to nebyly dány podmínky, tedy že např. odsouzený nevedl ve zkušební době řádný život, není možno zpětně rozhodnout, že se odsouzený neosvědčil a že uložený trest vykoná.³⁸

4.5 Podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je dalším alternativním trestem, a jak už název vypovídá, od podmíněného odsouzení bez dohledu se liší především ve stanovení dohledu nad odsouzeným. Tento trest se ukládá v případě, že je

³⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 329.

třeba ve větší míře kontrolovat chování odsouzeného a poskytovat mu během zkušební doby pomoc a podporu.

Dohled je realizován pravidelným osobním kontaktem mezi odsouzeným a úředníkem Probační a mediační služby. Úkolem probačního úředníka je průběžné ověřování informací poskytnutých mu odsouzeným, týkajících se především toho, jak odsouzený žije, zda plní stanovené podmínky a dodržuje omezení. Probační úředník také poskytuje odsouzenému pomoc a podporu, například při hledání vhodného zaměstnání, možnosti, jak nahradit škodu způsobenou trestným činem, kontaktování odborníků na léčbu závislosti atd. Odsouzený by také měl být veden k převzetí zodpovědnosti za svůj čin a uvědomění si jeho následků.³⁹ Odsouzený má tyto povinnosti (§ 50 TZ):

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách stanovených probačním úředníkem,
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se odsouzený zdržuje.

Povinnosti a oprávnění probačního úředníka stanovuje § 51 TZ takto:

- probační úředník je povinen vykonávat dohled nad odsouzeným v souladu s probačním plánem,
- být odsouzenému i nápomocen v jeho záležitostech a plnit pokyny předsedy senátu,
- pravidelně aktualizovat probační plán s ohledem na výsledky dohledu a k osobním, rodinným a jiným poměrům odsouzeného,
- v případě, kdy odsouzený poruší závažným způsobem nebo opakovaně podmínky dohledu, probační plán nebo stanovená omezení či povinnosti, je probační úředník povinen informovat o tom předsedu senátu. Pokud se jedná o porušení méně závažné, probační úředník na to upozorní odsouzeného a poučí ho, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení podmínek o tom bude informovat předsedu senátu,

³⁹ Informační leták Probační a mediační služby. (online). Cit. 25.8.2021. Dostupný na <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>.

- zpracovat nejméně jednou za šest měsíců zprávu, ve které informuje předsedu senátu o průběhu výkonu dohledu, o dodržování podmínek, probačního plánu a o poměrech odsouzeného.

V ostatních podmínkách, co se týče výkonu trestu, délky zkušební doby, přiměřených omezeních a povinnostech, náhradě škody, rozhodnutí o osvědčení atd. se podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem shodují.

Probační plán by měl být vypracován ve spolupráci probačního úředníka a pachatele, měl by obsahovat bližší vymezení jednotlivých povinností a omezení, stanovení cíle a postupů, které by měly pachatele motivovat k nápravě jeho chování, životního stylu a odstraňování rizikových faktorů.⁴⁰

4.6 Shrnutí

Podmíněné odsouzení je bezesporu nejčastěji ukládaným alternativním trestem. V průměru představuje 30-40 % všech uložených trestů. Jeho smyslem je jakási pohrůžka pachateli, že pokud se nebude nadále řádně chovat, bude potrestán mnohem citelněji. Odsouzený je tak motivován k vedení řádného života a dodržování uložených povinností a omezení. Na rozdíl od ostatních druhů trestů, kdy se od odsouzeného požaduje, aby něco strpěl (odnětí svobody), něco dal (peněžitý trest) nebo konal (obecně prospěšné práce), není při podmíněném odsouzení uložena žádná specifická povinnost (pokud není uložen dohled nebo přiměřená omezení či povinnosti, která lze ale uložit i při jiných druzích trestů). Jedná se tedy z tohoto pohledu o nejmírnější alternativní sankci. Tento trest je vhodný zejména pro prvopachatele nepřilíš závažné trestné činnosti a častokrát velmi dobře plní svůj účel „varovného prstu“. Dle mého názoru je ale podmíněné odsouzení nadužíváno a je ukládáno i recidivistům, kteří ho příliš nerespektují. Domnívám se, že takovým pachatelům by měly být ukládány již citelnější tresty.

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 331.

Tabulka č. 1: Statistická data uložených trestů podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem v letech 2010-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
podmíněné odsouzení											
počet uložených trestů	43.532	44.373	44.155	55.620	48.898	42.040	37.173	31.210	29.008	28.596	23.683
podíl vůči ostatním trestům	41,0%	56,2%	54,7%	65,0%	59,3%	41,6%	39,1%	35,8%	33,9%	32,2%	29,9%
podmíněné odsouzení s dohledem											
počet uložených trestů	3.205	3.998	4.196	4.496	5.054	5.045	4.916	4.653	4.362	4.334	3.618
podíl vůči ostatním trestům	3,0%	5,0%	5,2%	5,2%	6,1%	4,9%	5,1%	5,3%	5,0%	4,8%	4,5%

Zdroj: Statistiky české justice. dostupné on-line <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickeho-listu.html>.

5 Domácí vězení

5.1 Historické souvislosti

Trest domácího vězení není na našem území úplnou novinkou. Ustanovení § 262 trestního zákona č. 117/1852 Sb., o zločinech, přečinech a přestupcích umožňovalo uložit tento trest „*trestanci bezúhonné pověsti, když by vzdálen jsa od svého příbytku, nemohl hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělku.*“⁴¹ Ustanovení § 246 ZZPP dále zpřesňovalo podmínky, kdy lze domácí vězení uložit. „*Uznáno býti může také na vězení domácí bud' jen na přípověď' odsouzenec, že se nevzdálí, anebo tak, že se mu postaví stráž. Vězením domácím zavazuje se odsouzenec, že se pod nižádnou záminkou z domu nevzdálí pod trestem, že by ostatní čas vězení přestáti musil ve věznici veřejné.*“ Trest domácího vězení platil až do roku 1950 a od roku 2010 byl opětovně přijat do trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

5.2 Obecná charakteristika trestu

Dle systematiky trestního zákoníku je trest domácího vězení nejpřísnější alternativní sankcí, kdy je třeba postihnout pachatele omezením jeho osobní svobody, nepostačuje tedy odsouzení podmíněné, ale intenzita odnětí svobody postačuje menší než při nepodmíněném trestu vykonávaném ve vězení.⁴² Trest domácího vězení spočívá v tom, že odsouzený je povinen se v určitém časovém období zdržovat v určeném obydlí, nebo jeho části, pokud v tom odsouzenému nebrání důležité důvody, zejména výkon zaměstnání, povolání nebo poskytnutí zdravotní péče u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku onemocnění nebo úrazu.

V trestním zákoníku byla původně v § 60 odst. 3 přesně vymezena doba, kdy se má odsouzený zdržovat v obydlí, a to ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20:00 hod do 05:00 hod. Toto přesné časové určení bylo novelou č. 330/2011 Sb. odstraněno a nahrazeno povinností soudu časové období stanovit s přihlédnutím k pracovní době odsouzeného, k času potřebnému k cestě do

⁴¹ § 262 zákona č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁴² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 423.

zaměstnání, k péči o nezletilé děti a k vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí, přičemž soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna. Musí být však zachován smysl trestu domácího vězení, jako omezení na osobní svobodě odsouzeného.

5.3 Uložení trestu a jeho výkon

Trest domácího vězení je možné uložit pachateli až na 2 roky, pokud ho soud odsuzuje za spáchaný přečin. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5 let. Současně je třeba splnění těchto podmínek:

- vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu, a
- pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.⁴³

Soud může navíc uložit odsouzenému přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, jejichž výčet je uveden demonstrativně v § 48 odst. 4 TZ. Společně s trestem domácího vězení může soud uložit kumulativně i jiný druh trestu, například trest zákazu činnosti či majtkový trest. Vyloučené je uložit současně trest odnětí svobody a trest obecně prospěšných prací.

Dne 21. září 2018 nastala dlouho očekávaná chvíle, kdy odsouzeným k trestu domácího vězení byly nasazeny elektronické náramky, jež měly zajišťovat kontrolu řádného dodržování trestu. Do té doby byli kontrolou pověřeni pracovníci Probační a mediační služby, jež měli namátkovými kontrolami ověřovat, zda se odsouzený v určeném čase nachází ve svém obydlí. Od zavedení elektronického monitorování odsouzených se očekávalo, že se rapidně zvýší počet ukládání trestů domácího vězení, jelikož pouhá namátková kontrola byla považována za nedostačující způsob umožňující odsouzeným snadnější porušování podmínek trestu. Jak však vyplývá ze statistik, počet uložených trestů domácího vězení zůstává víceméně stejný, pohybuje se kolem 0,2 % ze

⁴³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 333.

všech uložených trestů. Proto vznikla pracovní skupina složená ze zástupců Ministerstva spravedlnosti, soudců, státních zástupců a Probační a mediační služby, která má za úkol posoudit danou problematiku a doporučit možné legislativní úpravy, které by měly zajistit častější ukládání trestu domácího vězení i širší uplatnění monitorovacího systému.⁴⁴

Elektronické náramky se nepoužívaly pouze k monitorování odsouzených ve výkonu trestu domácího vězení, ale také při nahrazení vazby dohledem nebo jiným opatřením nebo při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se současným uložením povinnosti zdržovat se ve svém obydlí. Do budoucna se počítalo s využitím elektronického monitoringu i například při výkonu trestu zákazu pobytu či trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Samotný systém monitoringu probíhal tak, že odsouzenému byl na kotník nasazen elektronický náramek, který byl odsouzený povinen neustále nosit. Pozice odsouzeného byla kontrolována prostřednictvím tzv. základnové stanice umístěné v obydlí odsouzeného, vysílající radiofrekvenční signál, který náramek přijímal. V případě, že v daném čase, kdy měl být odsouzený přítomen v obydlí, nebyl signál náramkem přijat, systém informoval operátora monitorovacího střediska, jenž telefonicky zkontaktoval odsouzeného a ověřil důvody, proč k narušení systému došlo. V případě, kdy se nejednalo o poruchu (například vybitý náramek), ale o porušení povinností odsouzeného, informoval o tom operátor probačního úředníka.

Tento monitorovací systém měl výhodu v tom, že umožňoval lokalizaci odsouzeného nejen přes základnovou stanici, ale ve volném prostoru i přes GPS technologii. Díky tomu mělo být možné využívat monitorovací systém i například při kontrole výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce nebo při ochraně oběti nebo svědka trestného činu.⁴⁵

Vedle elektronického monitoringu probíhaly i nadále namátkové kontroly probačních úředníků, a to zejména v případech, kdy nešlo elektronické náramky použít. Nejčastějším důvodem bývala nevhodnost obydlí odsouzeného nebo jeho špatný

⁴⁴ *První rok ostrého provozu EMS proběhl celkově úspěšně.* Justice.cz. 17. října 2019. (online) Cit. 30.8.2021. Dostupné na <https://www.justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=prvni-rok-ostreho-provozu-ems-probeh-celkove-uspes-1>.

⁴⁵ *Výkon elektronické kontroly prostřednictvím EMS.* Justice.cz. (online) Cit. 30.8.2021. Dostupné na <https://naramky.justice.cz/elektronicky-monitorovaci-system/#rizeni>.

zdravotní stav, který bránil nošení náramku (kožní nemoc, bércový vřed, častá vyšetření na CT atd.). V průběhu listopadu tohoto roku došlo k ukončení smlouvy s izraelskou firmou SuperCom a dne 22.11.2021 došlo k sejmutí posledního monitorovacího náramku. Od této doby se výkon trestu domácího vězení sleduje opět pouze namátkovými kontrolami prováděnými zaměstnanci Probační a mediační služby.⁴⁶ V současné době panují spory, z čí iniciativy vzešlo ukončení kontraktu. Dle prohlášení PMS k tomu došlo z jejich strany, a to z toho důvodu, že společnost Supercom údajně smluvní podmínky opakovaně porušovala, dodávala náramky poruchové a se zpožděním. Předseda představenstva společnosti SuperCom Arie Trabelsi to však popírá a dle jeho vyjádření naopak od smlouvy odstoupila společnost SuperCom, jelikož ze strany PMS byly na dodavatele kladeny hrubě nevyvážené podmínky a nepřiměřené technické požadavky.⁴⁷ V každém případě elektronický monitoring skončil po 3 letech fungování, jemuž předcházelo 8 let vybírání dodavatele a spuštění projektu. Doufejme, že nezůstane dlouho u ne příliš efektivního systému namátkových kontrol, ale že se v krátkém čase podaří obnovit elektronický monitoring a jeho širší využití.

5.4 Přeměna trestu

O přeměně trestu domácího vězení na nepodmíněný trest odnětí svobody může rozhodnout soud v případě, že se odsouzený vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky, zaviněně ve stanovené době trest nevykonává nebo jinak maří výkon tohoto trestu. V takovém případě se každý jeden i jen započatý den nevykonaného domácího vězení přemění na jeden den nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tedy v případě, kdy je uložena maximální doba trestu domácího vězení na 2 roky a odsouzený nevykoná řádně ani jeden den, může mu být trest přeměněn na trest odnětí svobody v délce 2 roky. Tato úprava však byla do trestního zákoníku vložena novelizací č. 330/2011 Sb. s účinností od 1.12.2011. Do té doby soud při ukládání

⁴⁶ *Ukončení elektronického monitoringu.* (online) Cit. 1.9.2021. Dostupné na <https://naramky.justice.cz/>.

⁴⁷ *Konec náramků pro vězně?* (online) Cit. 1.9.2021. Dostupné na <https://www.ceska-justice.cz/2021/12/konec-naramku-pro-vezne-probacni-sluzba-opakovane-porusovala-smlouvu-brani-se-dodavatel/>.

trestu odnětí svobody zároveň stanovil i náhradní trest odnětí svobody až na 1 rok pro případ, že by výkon trestu domácího vězení byl zmařen. Pro srovnání, pokud je stanoven trest domácího vězení na 2 roky a odsouzený z něj nevykoná 30 dní, dle nové právní úpravy mu bude přeměněn trest na trest odnětí svobody v délce 30 dnů. Dle staré úpravy by však došlo k přeměně na trest odnětí svobody v délce 1 roku. Nová právní úprava je tedy mírnější v tom ohledu, že zohledňuje část řádně vykonaného trestu domácího vězení. Na druhou stranu je však přísnější v tom smyslu, že prodlužuje maximální dobu přeměněného trestu na 2 roky. Pokud je tedy trest domácího vězení uložen na 2 roky a odsouzený nevykoná ani 1 den, dle nové úpravy bude povinen vykonat trest odnětí svobody v délce 2 let. Dle staré úpravy by to byl pouhý 1 rok.

5.5 Shrnutí

Domácí vězení je poměrně kontroverzním trestem. Na jedné straně stojí názory, že se nejedná o dostatečně citelný trest, který odsouzeného nijak zásadně neomezuje, na druhé straně od některých odsouzených zaznívá, že je tento trest psychicky náročnější než trest ve věznici. U tohoto trestu zřejmě záleží více než u jiných trestů na osobních poměrech pachatele, na jeho dosavadním způsobu života, trávení volného času, na stavu jeho bydlení a spolužijících osobách. Jinak citelné bude domácí vězení pro pachatele, který má velký, pohodlný byt či dům, ve kterém často a rád tráví svůj volný čas než pro pachatele, který preferuje akce mimo domov nebo má obydlí z nějakého důvodu nevyhovující či nepříjemné.

Zaznívají argumenty, že se tímto trestem narušuje princip rovnosti, protože adeptem na uložení domácího vězení je pouze sociálně integrovaný pachatel, který disponuje vhodným obydlím. Dle mého názoru je potřeba si uvědomit, že ne každý trest je ze své podstaty použitelný pro každého pachatele. Stejně tak nelze uložit peněžitý trest nemajetnému pachateli nebo obecně prospěšné práce invalidnímu pachateli. V tom ale nevidím porušení zásady rovnosti, protože každý člověk má jiné životní podmínky a je třeba mu uložit takový trest, který bude právě jeho podmínkám odpovídat.

Jako jeden z negativních důsledků tohoto trestu se dále uvádí, že jsou jím postihnuty i osoby blízké, které žijí s odsouzeným ve společné domácnosti. S tímto závěrem částečně souhlasím, protože pokud jsou například odkázány na pomoc odsouzeného (potřebují odvézt k lékaři, na kroužky atd.), jsou trestem omezeni i oni. Na

druhou stranu většina trestů má alespoň minimální dopad i na druhé osoby (ať už jsou to obecně prospěšné práce, kdy volný čas musí odsouzený věnovat výkonu práce, peněžitý trest, kdy finanční prostředky, které by mohl odsouzený použít na úhradu potřeb svých bližních, zaplatí státu, a o výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, kdy je odsouzený úplně oddělen od své rodiny a blízkých ani nemluvě.

Osobně si myslím, že tento trest má u některých pachatelů své místo, ale současně nepovažují systém namátkových kontrol za dostačující. Na druhou stranu provoz elektronického monitoringu je velmi drahý (za software a prvních 280 náramků bylo zapláceno přes 15 miliónů Kč) a také představuje značné personální zatížení. Ze všech alternativních trestů, které v této práci uvádím, považují domácí vězení za nejméně účinné a efektivní.

Tabulka č. 2: Statistická data uložených trestů domácího vězení v letech 2010-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
domácí vězení											
počet uložených trestů	117	234	424	193	172	148	111	103	99	157	106
podíl vůči ostatním trestům	0,1%	0,2%	0,5%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%

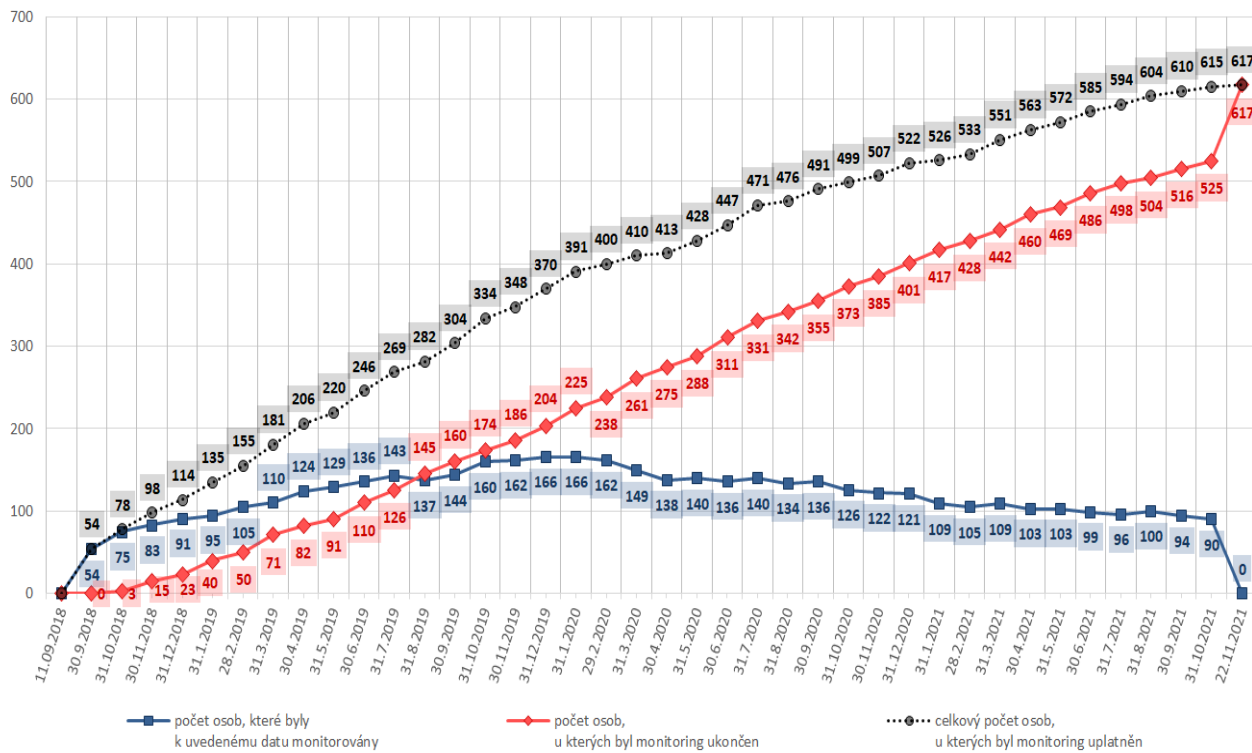
Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

Tabulka č. 3: Statistická data monitorovaných osob dle důvodu monitoringu v letech 2018-2020.

rok	celkem monitorováno osob	trest domácího vězení	nahrazení vazby dohledem	podmíněné propuštění s dohledem
2018	114	100	11	3
2019	347	272	68	7
2020	320	212	104	4
celkem	781	584	183	14

Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

Graf č. 4: Vývoj počtu monitorovaných osob od zahájení elektronického monitoringu.

Zdroj: Statistiky české justice. dostupné on-line na <https://naramky.justice.cz/souhrnny-prehled/>.

6 Peněžítý trest

6.1 Historické souvislosti

Peněžítý trest lze považovat za jeden z nejstarších alternativních trestů. Již kolem roku 2100 př.n.l. byl v zákoníku Ur-nammua uvedeno „*jestliže člověk člověku nástrojem jeho nohu uřal, 10 šekelů stříbra zaplatí.*“⁴⁸ Tato sankce však nepředstavovala klasický peněžítý trest tak, jak ho známe dnes, ale jednalo se spíše o náhradu škody, která se vyplácela poškozenému, nikoliv státu.

Na území českého státu se peněžítý trest objevil především v zákonu č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích. Peněžítý trest mohl být uložen pouze za přečiny nebo přestupky, za spáchaný zločin zákon stanovil pouze trest smrti nebo trest běžného či těžkého žaláře. Peněžítý trest bylo možné také výjimečně změnit na trest vězení a opačně. Ustanovení § 260 umožňovalo změnit peněžitou pokutu na trest vězení v případě, když by „*pokuta peněžítá mohla býti odsouzenci nebo rodině jeho na důtklivou újmu jmění nebo opatrování výživy.*“ V takovém případě se za každých 250 korun počítal 1 den vězení. Naopak bylo možno „*v okolnostech zvláštního zřetele vhodných změnití vězení prvního stupně v pokutu peněžitou.*“ Možnost uložení peněžitého trestu byla stanovena přímo u jednotlivých skutkových podstat, u kterých to zákon připouštěl, například u § 362 ZZPP *trestání obchodníka k tomu neoprávněného, byť i šetřil opatrností zákonem předepsaných*, byla stanovena pokuta od 1 250 do 5 000 korun. U § 482 ZZPP *trestu na živnostníky, kteří zásoby zboží, k nevyhnutelné denní výživě potřebného tají nebo vydati se zdráhají* byla stanovena peněžítá pokuta ve výši od 500 do 2 500 korun. Nejnižší pokuta byla stanovena ve výši 100 korun a nejvyšší 45 000 korun (*za zapovězené hry – hazardní a naprosto odvážné* dle § 522 ZZPP). Peněžité pokuty byly použity na fond chudých dle místa, kde byl trestný čin vykonán (§ 241 ZZPP).

Další důležitý zákon, který systematicky upravoval peněžítý trest, byl trestní zákon č. 86/1950 Sb. Ustanovení § 48 uvádělo že, „*spolu s trestem odnětí svobody může soud uložit též trest peněžítý, projevil-li pachatel úmyslným trestným činem nepřátelství k lidově demokratickému řádu nebo spáchal-li trestný čin ze ziskuchtivosti. Trest peněžítý se neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný.*“ Peněžítý trest se ukládal ve výměře od 100

⁴⁸ KLÍMA Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chamurapi a jeho předchůdci*. vydání 2. Praha: Academia, 1979, str. 40.

Kč do 50 000 Kč, s přihlédnutím k osobním a majetkovým poměrům pachatele tak, aby trest znamenal především *citelné omezení majetku nabytého bezpracnými zisky a odnětí majetkového základu, z něhož pramenilo spáchání trestného činu*. Současně se s uložením peněžitého trestu ukládá i náhradní trest odnětí svobody pro případ jeho nedobytnosti. Peněžítý trest byl pouze trestem vedlejším a nemohl být tedy uložen samostatně, ale pouze spolu s jiným trestem.

Jako trest samostatný bylo možné uložit peněžítý trest až dle trestního zákona č. 140/1961 Sb. Ten stanovil výměru od 2 000 Kč do 5 000 000 Kč. Pro případ, že by nebyl peněžítý trest vykonán, stanovil soud náhradní trest odnětí svobody až na 2 roky.

6.2 Obecná charakteristika trestu

V současnosti představuje peněžítý trest základní majetkovou sankci za spáchaný trestný čin, která postihuje majetek pachatele. Je určen pro pachatele, kteří:

- trestnou činností získali neoprávněný majetkový prospěch,
- spáchali trestnou činnost se zjištěným úmyslem (dopustili se například trestného činu krádeže, loupeže, zkrácení daně, poplatku nebo jiné povinné platby),
- spáchali trestnou činnost s negativním vztahem k nedotknutelnosti cizího majetku (například trestný čin výtržnictví, poškození cizí věci),
- spáchali jiný trestný čin nemajetkové povahy (například ohrožení pod vlivem návykové látky).⁴⁹

Ustanovení § 67 TZ dále stanoví tři případy, kdy je možné uložit peněžítý trest:

- jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch,
- trestní zákoník uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje v konkrétních skutkových podstatách,
- trest je ukládán za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.

⁴⁹ *Změna podmínek pro ukládání peněžitých trestů*. Legs. Právní rozhledy 12/2009, s II.

Smysl peněžitého trestu spočívá v tom, že obecně bývá v naší konzumní společnosti vnímána jako újma nutnost zřeknutí se uspokojení části svých materiálních potřeb a snížení životního standardu.⁵⁰ Výhoda peněžitého trestu spočívá v tom, že získané finanční prostředky připadají státu. Tedy nejenže není na výkon trestu potřeba využívat peníze ze státního rozpočtu, jako například u trestu odnětí svobody, ale naopak je státní rozpočet doplňován. A stejně jako u jiných alternativních trestů nedochází k vytržení odsouzeného z jeho sociálního prostředí, ke zpretrhání rodinných vazeb, ztrátě zaměstnání atd. Další výhodou je možnost postupného splácení peněžitého trestu, takže je přístupnější pro větší část odsouzených, kteří by nebyli schopni zaplatit celou částku najednou.

Naopak jako častý argument proti ukládání peněžitého trestu zaznívá fakt, že u mnoha pachatelů neumožňuje uložení peněžitého trestu jejich špatná majetková situace. Také zjišťování majetkových a osobních poměrů pachatele bývá časově i personálně náročné, někdy bývá zapotřebí provést i finanční šetření. Z toho důvodu obsahuje § 68 odst. 4 TZ možnost, aby příjem pachatele a jiné majetkové poměry byly určeny odhadem soudu.⁵¹ V případě, že peněžitý trest není dobrovolně uhrazen, je nutné vynaložit značné úsilí na jeho vymáhání. Pro soudy to představuje výraznou administrativní zátěž, prodloužení doby vykonávacího řízení, což vede k tomu, že k přeměně na trest odnětí svobody dochází s velkým časovým odstupem. Tedy v případě, kdy není peněžitý trest řádně uhrazen, je primární jeho vymáhání. Teprve tehdy, když není úspěšně vymožen nebo je zřejmé, že by vymáhání bylo bezvýsledné, je možné přistoupit k přeměně v trest odnětí svobody.

Novela trestního zákoníku č. 333/2020 Sb. si vzala mimo jiné za cíl upravit legislativní podmínky tak, aby se vytvořily lepší podmínky pro větší využívání peněžitých trestů.⁵² Novela tak například upravila ustanovení vztahující se k obecným zásadám pro ukládání trestů, konkrétně § 39 odst. 8 TZ, jež stanoví, že pokud pachatel získal nebo se snažil získat trestným činem majetkový prospěch, má mu být uložen některý z majetkových trestů. Nyní je vložena věta „*soud zejména zváží uložení peněžitého*

⁵⁰ VICHEREK, Roman. *Přeměna peněžitého trestu*. Trestněprávní revue 1/2017, str. 7.

⁵¹ *Změna podmínek pro ukládání peněžitých trestů*. Legs. Právní rozhledy 12/2009, s II.

⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 333/2020 Sb.

trestu.“ Novelou trestního řádu č. 89/2015 Sb. bylo umožněno již v průběhu trestního řízení zajistit část majetku obviněného pro účel výkonu peněžitého trestu, takže pokud byl následně peněžítý trest uložen, uhradil se, nebo jeho část, primárně ze zajištěné části. Tím se předešlo riziku, že v mezidobí obviněný podstatnou část svého majetku převede na jiné osoby nebo jinak zmaří vymození peněžitého trestu. Od 1.1.2018 nabyl účinnosti zákon č. 59/2017 Sb. o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení, kde je uvedeno, že peněžní prostředky získané peněžítým trestem budou přednostně použity k uspokojení majetkových nároků poškozených.

Navzdory tomu, že se počet uložených peněžítých trestů v České republice lehce zvyšuje, stále nedosahujeme úrovně obvyklé v jiných Evropských zemích. Například v Německu je peněžítý trest ukládán zhruba u 80 % odsouzených, v Maďarsku téměř v 50 %, v Polsku zhruba ve 20 %.⁵³

6.3 Uložení trestu a jeho výkon

Peněžítý trest lze uložit v případě, kdy:

- pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, nebo
- uložení tohoto trestu trestní zákoník výslovně dovoluje, nebo
- jej soud ukládá za přečin, a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.⁵⁴

Může být uložen jak samostatně, tak i vedle jiného trestu, přičemž ho nelze uložit vedle trestu propadnutí majetku.

Výměra peněžitého trestu se stanovuje ve formě denních sazeb, a to ve dvou krocích. V prvním kroku se stanoví počet denních sazeb, kterých je nejméně 20 a nejvýše 730 a ve druhém kroku se stanoví výše jedné denní sazby. Ta se pohybuje v rozmezí od 100 Kč do 50 000 Kč. Maximální výše peněžitého trestu tedy činí částku 36,5 mil. Kč, nejnižší částku 2 000 Kč. U právnických osob uvádí § 18 odst. 2 ZOTOPO, že denní

⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 333/2020 Sb.

⁵⁴ § 67 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

sazba činí nejméně 1 000 Kč a nejvíce 2 000 000 Kč.⁵⁵ Počet denních sazeb není v ZOTOPO stanovena, proto se podpůrně použije právní úprava v trestním zákoníku. Právnícké osobě lze tedy uložit peněžitý trest nejméně v částce 20 000 Kč a nejvýše v částce 1,45 mld. Kč.

Počet denních sazeb se určuje s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, a vyjadřuje se tím závažnost spáchaného činu (hledisko formální rovnosti). Čím závažnější je trestný čin, tím má být uložen vyšší počet denních sazeb.⁵⁶ Výši denní sazby určí soud se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele (hledisko materiální rovnosti). Je tak možné za stejný trestný čin potrestat dva pachatele s odlišnými majetkovými poměry peněžitým trestem tak, aby byl tento trest citelný pro oba stejně.⁵⁷ Výhodou této metody stanovení výše peněžitého trestu je možnost větší individualizace a transparentnosti. Nevýhodou je větší obtížnost při jeho výpočtu. Při stanovení výše denní sazby se posuzuje čistý příjem, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně za 1 den. Peněžitý trest lze uložit i ve splátkách, přičemž soud může určit, že pokud pachatel nezaplatí dílčí částku včas, výhoda splátek odpadá. Pokud je zřejmé, že by peněžitý trest byl nedobytný, nelze ho uložit, což je například v situaci, kdy pachatel nemá dostatečně vysoký příjem, žádný nebo minimální majetek, případně je zatížen dalšími dluhy. Také je nutné zohlednit další závazky pachatele, jako jsou zejména vyživovací povinnost a povinnost k náhradě škody, které mají zásadně přednost před peněžitým trestem.⁵⁸

6.4 Přeměna trestu

V původním znění trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. bylo nutné současně s uložením peněžitého trestu stanovit i náhradní trest odnětí svobody až na 4 roky pro případ, že by nebyl peněžitý trest vykonán. Novelou č. 390/2012 Sb. bylo do § 69 TZ vloženo další ustanovení, které stanovilo soudu možnost před přeměnou na náhradní trest odnětí

⁵⁵ § 18 odst. 2 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁵⁶ VICHEREK, Roman. *Přeměna peněžitého trestu*. Trestněprávní revue 1/2017.

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 313.

⁵⁸ VICHEREK, Roman. *Přeměna peněžitého trestu*. Trestněprávní revue 1/2017.

svobody přeměnit nevykonaný peněžitý trest v trest domácího vězení nebo v trest obecně prospěšných prací. Teprve v případě, kdy pachatel náhradní alternativní trest nevykonal nebo nevedl v průběhu jeho výkonu řádný život či jinak porušoval stanovené podmínky, soud přeměnil trest na náhradní trest odnětí svobody.

Často se však vyskytovaly otázky, zda je tento postup obligatorní, či zda je možné při nevykonání peněžitého trestu uložit náhradní trest odnětí svobody rovnou. Teorie se nakonec ustálila na závěru, že je to povinnost obligatorní, a soud tedy nemá jinou možnost, než nejprve uložit trest domácího vězení nebo trest obecně prospěšných prací. Z výzkumného projektu provedeného Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2014 nazvaného Teoretické a trestně politické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí vyplynulo, že soudci jsou velmi nespokojeni s právní úpravou přeměny peněžitého trestu. Dle jejich názoru a zkušeností není efektivní automaticky přeměňovat nevykonaný alternativní trest na jiný alternativní trest, ale rovnou nařídít náhradní trest odnětí svobody. A pouze v případě, kdy by to soud vzhledem k okolnostem a poměrům pachatele považoval za vhodné a dostačující, mohl by peněžitý trest fakultativně přeměnit na trest domácího vězení nebo trest obecně prospěšných prací. Tato úprava by také odpovídala systému dle § 83 TZ, kdy soud může výjimečně vzhledem k okolnostem ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu. Obdobně by mělo být postupováno i v případě přeměny nevykonaného peněžitého trestu.⁵⁹

Dalším úskalím této právní úpravy byla neexistence přepočítacího poměru mezi peněžitým trestem a trestem domácího vězení či trestem obecně prospěšných prací. Ve své praxi jsem se setkal s případem, kdy okresní soud⁶⁰ uložil v roce 2013 obžalovanému peněžitý trest ve 100 denních sazbách, přičemž denní sazba činila 2 000 Kč, celkově tedy 200 000 Kč a pro případ, že by peněžitý trest nebyl vykonán, stanovil soud náhradní trest odnětí svobody v trvání 1 měsíce. Odsouzený, který byl invalidním důchodcem, byl schopen uhradit ve splátkách na účet soudu pouze částku ve výši 7 300 Kč, pro zbytek bylo vedeno exekuční řízení, ale vzhledem k nemajetnosti odsouzeného bylo exekuční řízení zastaveno a bylo zahájeno řízení o přeměně peněžitého trestu na trest domácího

⁵⁹ VICHEREK, Roman. *Přeměna peněžitého trestu*. Trestněprávní revue 1/2017.

⁶⁰ Trestní příkaz Okresního soudu Praha-východ, sp.zn. 1 T 225/2013 ze dne 30.9.2013.

vězení. Následně byl peněžitý trest přeměněn na trest domácího vězení v trvání 6 měsíců. Proti tomuto usnesení podal odsouzený stížnost, kde namítal výši trestu domácího vězení. Vycházel z ustanovení § 61 TZ, dle kterého se při přeměně trestu domácího vězení v trest odnětí svobody počítá každý i jen započatý 1 den nevykonaného trestu domácího vězení za 1 den odnětí svobody. Z toho důvodu měl za to, že mu měl být přeměněn peněžitý trest v trest domácího vězení v trvání 1 měsíce. Krajský soud stížnost odsouzeného projednal a zamítl ji. Dle jeho závěru „z trestního zákoníku nevyplývá, že by délka trestu domácího vězení měla být závislá na výměře náhradního trestu odnětí svobody, ale naopak ustanovení § 69 odst. 3 TZ stanoví pravidlo pro následnou přeměnu trestu domácího vězení v náhradní trest odnětí svobody, který byl původně uložen. Nic však nebrání tomu, aby výměra trestu domácího vězení stanovená při přeměně byla delší než náhradní trest odnětí svobody uložený s peněžitým trestem. S ohledem na to, že peněžitý trest byl uložen ve výši 200 000 Kč, považuje Krajský soud přeměněný trest domácího vězení v trvání 6 měsíců za přiměřený.“⁶¹

Novela č. 333/2020 Sb. s účinností od 1.10.2020 způsob přeměny peněžitého trestu upravila. Zrušila povinnost nevykonaný peněžitý trest nejdříve přeměnit na trest domácího vězení nebo na trest obecně prospěšných prací. Ani náhradní trest odnětí svobody se nestanovuje a teprve v případě, kdy není peněžitý trest zcela nebo úplně uhrazen a je zřejmé, že by vymáhání peněžitého trestu mohlo být zmařeno nebo by bylo bezvýsledné, přemění soud peněžitý trest nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody. Přičemž přepočítání vychází z toho, že každá zcela nezaplacená částka odpovídající jedné denní sazbě se počítá za 2 dny odnětí svobody. Tedy například pokud byl soudem uložen peněžitý trest spočívající v povinnosti uhradit 30 denních sazeb ve výši 1 000 Kč, z čehož odsouzený neuhradil ničeho, bude mu trest přeměněn na 60 dní trestu odnětí svobody. Novela také upravila fikci neodsouzení, kdy v případě, že byl peněžitý trest vykonán nebo bylo od jeho výkonu či jeho zbytku upuštěno, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. V původním znění se tato fikce neodsouzení uplatnila pouze v případě, kdy byl peněžitý trest uložen za přečin spáchaný z nedbalosti. Po novele se fikce rozšiřuje i na jiné trestné činy, tedy zločiny spáchané z nedbalosti, všechny úmyslné trestné činy, s výjimkou zvláště závažných zločinů.

⁶¹ Usnesení Krajského soudu v Praze, sp.zn. 9 To 330/2015, 9 To 42/2016.

6.5 Shrnutí

Peněžitý trest je dle mého názoru nejuniverzálnější alternativní trest, který lze využívat jak pro prvopachatele, tak i recidivisty a lze ho odsouzenému stanovit přesně na míru, aby byl tak akorát citelný. Nelze ho však uložit nemajetnému pachateli, když je zřejmé, že by peněžitý trest nebyl uhrazen. Výhodou je, že do státního rozpočtu přibývají peníze a nejsou z něj naopak odčerpávány jako u jiných trestů. Jen za rok 2019 bylo vybráno 252 320 000 Kč.⁶² V roce 2020 vzrostla i průměrná výše uložených peněžitých trestů, a to z průměrných 26 000 Kč na 31 000 Kč.⁶³ Jako nevýhodu vidím u peněžitého trestu možnost, kdy za odsouzeného uhradí peněžitý trest někdo jiný. Trest se tak míjí účinkem a zasahuje jinou osobu. Poněkud náročnou je povinnost soudu nejprve nevykonaný peněžitý trest vymáhat. Smyslem je udělat maximum pro to, aby byl peněžitý trest uhrazen, a teprve v krajním případě lze trest přeměnit. Tento požadavek však představuje značné zatížení soudů a je zřejmě jedním z důvodů, proč není peněžitý trest ukládán častěji. Kvituji, že došlo ke změně právní úpravy ohledně obligatorní přeměny nevykonaného peněžitého trestu na domácí vězení nebo trest obecně prospěšných prací. Domnívám se, že takové povinné vrstvení alternativních trestů není vhodné ani účelné. Považuji za správné, aby taková možnost byla ponechána na zvážení soudu dle okolností případu, nikoliv obligatorně stanovená v zákoně.

⁶² *České soudnictví 2019*: výroční statistická zpráva. Ministerstvo spravedlnosti. (online) Cit. 13.9.2021. Dostupné na: https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2019_vyrocní_stat_zprava.pdf str. 55.

⁶³ *České soudnictví 2020*: výroční statistická zpráva. Ministerstvo spravedlnosti. (online) Cit. 13.9.2021. Dostupné na: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2020.pdf str. 61.

Tabulka č. 4: Statistická data uložených peněžitých trestů v letech 2010-2020.

druh trestu	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
peněžitý trest											
počet uložených trestů	5.267	3.130	2.893	2.526	2.608	3.815	5.188	8.583	9.856	10.580	10.511
podíl vůči ostatním trestům	4,9%	3,9%	3,5%	2,9%	3,1%	3,7%	5,4%	9,8%	11,5%	11,9%	13,2%

Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

7 Obecně prospěšné práce

7.1 Historické souvislosti

Práce, coby výchovný a nápravný prostředek, byla v trestním právu využívána mnohem dříve, než byla zformulována do samostatného druhu trestu. V zákoně č. 117/1852 ZZPP. byl výkon práce určen pro trestance zločinů v žaláři, kdy ustanovení § 18 ZZPP stanovuje, že *s trestem žaláře je vždy spojeno přidržování k práci*. Pachatelům přečinů a přestupků, kterým byl uložen trest tuhého vězení, se má přidělovat práce, jak dovoluje zřízení trestnic. Dále bylo možné uložit těžší práce jako zostřující opatření (§ 253 ZZPP).

Zákon č. 108/1873 ř. z. jímžto se vydávají nařízení dle policejním práva trestního proti zahalečům a tulákům (tzv. protitulácký zákon) stanovil, že *u osob zahálčivých či práce se štítících, které se dopustily některého z přestupků protituláckého zákona nebo přestupku smilstva provozovaného jako živnost nebo přestupku žebroty, může trestní soud vyřknout povinnost držení v donucovací pracovně neboli robotárně*.⁶⁴

V roce 1927 došlo k přijetí zákona č. 102/1929 Sb. o zřízení nucených pracovních kolonií. Pracovní kolonie byly zvláštním typem donucovacích pracoven, přičemž rozdíl spočíval v tom, že zatímco donucovací pracovny byly uzavřené ústavy, v pracovních koloniích se pracovalo na čerstvém vzduchu. Důvodem zřízení pracovních kolonií byla zejména přeplněnost a kapacitní nedostatečnost donucovacích pracoven. Pracovní kolonie měly plnit účel bezpečnostní, tedy zbavit společnost nebezpečných jedinců, i účel výchovný a nápravný, tedy vrácení jedinců napravených tak, aby se staly užitečnými členy společnosti - *„účelnou a vytrvalou prací mají býti osoby v nich umístěné vychovávány k pracovitému a občansky řádnému životu*“.⁶⁵

V roce 1939 byly vládním nařízením č. 72/1939 Sb. zřízeny kárné pracovní tábory, v nichž se vykonávaly všeobecně prospěšné práce. Sem byly zařazovány *osoby práce se štítící starší 18. let, které nemohou prokázati, že mají řádným způsobem zajištěnu obživu*,

⁶⁴ JANÁK Jan. *Rakouský protitulácký zákon z roku 1873 jako pokus o řešení společenských důsledků průmyslové revoluce*. Sborník prací filosofické fakulty Brněnské University. 1969. str. 85.

⁶⁵ Zpráva I. ústavně-právního výboru a II. rozpočtového výboru k vládnímu návrhu zákona o zřízení nucených pracovních kolonií. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1927.

*a dále příslušníci pracovních útvarů, kteří byli hrubě neukázněni nebo uložené úkoly vykonávali úmyslně nedbale.*⁶⁶

V roce 1950 byl přijat nový trestní zákon č. 86/1950 Sb., který po téměř 100 letech nahradil rakousko-uherské trestní předpisy. Zákon umožňoval, aby se trest odnětí svobody vykonával i v pracovních útvarech. Přičemž *užitečná práce má vězni umožnit, aby se po propuštění začlenil do řad pracujících.*⁶⁷ Současně trestní zákon umožňoval i uložení nápravného opatření, které spočívalo v tom, že odsouzený je povinen po dobu výkonu trestu vykonávat práci, kterou mu soud určí, a to za sníženou odměnu, kdy jedna čtvrtina odměny připadla státu. Práce se vykonávala na svobodě. Pokud by nápravné opatření nebylo řádně vykonáno, přeměnil ho soud na trest odnětí svobody. Soud mohl na dobu trestu nařídit i změnu zaměstnání odsouzeného, zejména tak, aby vykonával práci méně odpovědnou nebo na jiném pracovišti. Pokud však zaměstnání odsouzeného spočívalo převážně v tělesné práci, soud toto zaměstnání většinou neměnil.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. převzal systém nápravných opatření, které platily až do 30.6.1990, kdy byly novelou č. 175/1990 Sb. zrušeny. Novelou č. 152/1995 Sb. s účinností od 1.9.1995 byl do českého právního řádu zaveden trest obecně prospěšných prací.

7.2 Obecná charakteristika trestu

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného konat osobně, ve svém volném čase stanovenou pracovní činností, a to bezplatně. Ve své podstatě se jedná o nucenou práci, která se koná ve prospěch většího okruhu lidí.⁶⁸ Ačkoliv nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám, jak je uvedeno v Listině základních práv a svobod v čl. 9, stanoví odst. 2 tohoto článku výjimku právě pro práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.

⁶⁶ § 4 vládního nařízení č. 72/1939 Sb., o kárných pracovních táborech.

⁶⁷ § 32 odst. 1 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

⁶⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 427.

Smyslem tohoto trestu je jednak způsobení újmy v podobě zásahu do volného času odsouzeného, povinnosti pracovat bez nároku na odměnu a také vystavení na oči veřejnosti.⁶⁹ Pozitivem tohoto trestu je, že odsouzený má možnost získat nebo si upevnit pracovní návyky, současně vykoná práci prospěšnou pro společnost. Na rozdíl od jiných trestů, kde je odsouzenému přikázáno něco pasivně strpět (například trest odnětí svobody, trest domácího vězení), něco nekonat (zákaz činnosti, zákaz vstupu na kulturní, sportovní a jiné společenské akce) nebo něco dát (peněžitý trest, trest propadnutí věci), je tento trest jediný, kde má odsouzený povinnost něco aktivně konat. Pro společnost to zároveň znamená určitou úsporu financí, protože práce, na které by bylo třeba najmout a zaplatit zaměstnance, vykonají odsouzení.

Dle ustanovení § 64 trestního zákoníku je k uložení trestu obecně prospěšných prací třeba přihlídnout ke stanovisku pachatele. Na rozdíl od trestu domácího vězení, kde pachatel dává písemný slib, tedy souhlas s uložení trestu, je k uložení trestu obecně prospěšných prací vyžadováno pouhé stanovisko. Důvodem je premisa, že pachatel spíše řádně vykoná tu práci, se kterou souhlasil než tu, která mu byla přidělena bez ohledu na jeho názor. Trest obecně prospěšných prací je tedy možné uložit i v případě, kdy se pachatel k němu staví negativně. V takovém případě je ale důležité zvážit důvody, kterými pachatel svůj postoj odůvodňuje. Trest domácího vězení a trest obecně prospěšných prací jsou jedinými druhy trestů, k jejichž uložení může pachatel vyjádřit svůj postoj. Je to z toho důvodu, že oba tyto tresty jsou poněkud specifické. U obecně prospěšných prací, jak již bylo řečeno výše, je vyžadována aktivní činnost a u domácího vězení jsou zasahovány i spolubydlící osoby.

Trestní zákoník stanoví, že náplní obecně prospěšných prací musí být práce sloužící k obecně prospěšným účelům, přičemž druh práce má spočívat v údržbě či úklidu veřejných prostranství, veřejných budov, komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, státních nebo obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Je tedy vyloučena práce u soukromých firem, kde není splněna podmínka obecné prospěšnosti. V trestním zákoně č. 140/1961 Sb. byl omezen okruh činností, které mohl odsouzený vykonávat. Ustanovení § 45 odst.

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 317.

3 pracovní činnost omezovalo na údržbu veřejných prostranství, úklid a údržbu veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí nebo státních jiných obecně prospěšných institucí. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. vypustil slovo „obdobných“, čímž se rozšířil okruh činností i na práce kvalifikovanější, než jsou úklidové a údržbové. Je tím jednak umožněno efektivnější využití schopností odsouzených a také se tím otevřel prostor pro případné uložení tohoto trestu i pro osoby tělesně postižené nebo znevýhodněné, pro které je výkon manuální práce nevhodný.⁷⁰ Na druhou stranu ale tento trest nelze uložit pachateli, který je zdravotně natolik nezpůsobilý, že není schopen soustavného výkonu práce.⁷¹

7.3 Uložení trestu a jeho výkon

Trest obecně prospěšných prací může soud uložit za spáchaný přečin, a to jako trest samostatný i vedle jiného trestu, nesmí být však uložen vedle trestu odnětí svobody podmíněného i nepodmíněného a vedle trestu domácího vězení. Dřívější trestní zákon č. 40/1961 Sb. umožnil uložit trest obecně prospěšných prací za trestný čin, na který zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšovala 5 let, bez ohledu na to, zda byl trestný čin spáchán úmyslně nebo z nedbalosti. Byl tak omezen rozsah nedbalostních trestných činů, za které bylo možné uložit tento trest. Trestní zákoník však stanovuje v § 62 odst. 2 omezení, že pokud byl odsouzenému v posledních 3 letech uložený trest obecně prospěšných prací přeměněn na nepodmíněný trest odnětí svobody, soud trest obecně prospěšných prací zpravidla již neuloží. Důvodem jsou negativní zkušenosti s opakovaným ukládáním tohoto trestu pachatelům, kteří již dříve uložený trest obecně prospěšných prací nevykonali. Je však možné tento trest znovu uložit, ačkoliv již byl dříve přeměněn, a to v případě, že pachatel svůj postoj k tomuto trestu změnil, a lze tak očekávat jeho řádný výkon.⁷²

⁷⁰ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku č. 40/2009.

⁷¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 428.

⁷² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 317.

Soud při uložení trestu obecně prospěšných prací stanoví výměru od 50 do 300 hodin a přihlédne při tom ke stanovisku pachatele a k jeho zdravotnímu stavu. Trest obecně prospěšných prací musí odsouzený vykonat nejpozději do 1 roku ode dne nařízení jeho výkonu, přičemž se do této doby nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl trest vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo po kterou byl ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Novela č. 330/2011 Sb. lhůtu 1 roku prodloužila na 2 roky, zatímco novela č. 150/2016 Sb. opět vrátila lhůtu na 1 rok. Pokud odsouzený trest obecně prospěšných prací řádně vykonal nebo bylo od jeho výkonu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

Jakmile se rozhodnutí o uložení trestu obecně prospěšných prací stane vykonatelným, je zasláno probačnímu úředníkovi.⁷³ Ve znění trestního řádu k 1.9.1995, kdy byl zaveden trest obecně prospěšných prací, bylo stanoveno, že rozhodnutí o uložení trestu obecně prospěšných prací se doručuje okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený trest vykonávat. Tato úprava byla účinná až do 31.12.2009, novelou č. 41/2009 Sb. je s účinností od 1.1.2010 rozhodnutí zasíláno probačnímu úředníkovi. Stejně tak o druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací dříve rozhodoval okresní soud, v jehož obvodu měl odsouzený trest vykonávat, tedy v obvodu jeho bydliště. Nyní rozhoduje soud, který trest uložil, na návrh probačního úředníka. Probační úředník, ve spolupráci se střediskem Probační a mediační služby v obvodu soudu, ve kterém má být trest vykonán, v návrhu zohlední možnost prací co nejbližší místu, kde odsouzený bydlí s tím, že se souhlasem odsouzeného může být práce vykonávána i mimo obvod okresního soudu, ve kterém odsouzený bydlí.⁷⁴ Tato situace může nastat například tehdy, jestliže v místě bydliště nejsou k dispozici pro odsouzeného vhodné práce, ale naopak v obvodu jiného soudu je poptávka zvýšená. Rozhodující pro určení místa výkonu obecně prospěšných prací není místo trvalého pobytu, ale místo, kde odsouzený skutečně bydlí.⁷⁵

Probační služba spolupracuje s obecními úřady a obecně prospěšnými společnostmi, které vytvářejí seznam prací, jejichž výkon může být zajištěn

⁷³ § 336 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁷⁴ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR. str- 203.

⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

prostřednictvím odsouzených k trestu obecně prospěšných prací. Z těchto seznamů probační úředník vybere práci vhodnou pro odsouzeného vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, schopnostem, dovednostem a místu bydliště odsouzeného a tento návrh poté předloží soudu ke schválení. Odsouzený má povinnost dostavit se do 14 dnů od oznámení rozhodnutí soudu o druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací na středisko Probační a mediační služby v obvodu okresního soudu, v němž má být práce vykonána, k projednání podmínek výkonu práce.⁷⁶ Odsouzený se poté ve stanoveném termínu dostaví do organizace, v jejímž rámci bude trest vykonáván. Tam je dohodnut přesný harmonogram práce a sepsána dohoda o výkonu práce.⁷⁷ Okresní soud, který trest obecně prospěšných prací uložil, pověří opatřením probačního úředníka činného v obvodu tohoto soudu, aby prováděl kontrolu výkonu trestu.

Z výzkumu⁷⁸, jehož cílem bylo zmapovat faktory ovlivňující úspěšnost výkonu trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení, vyplynulo, že většina těchto faktorů záleží na osobních poměrech pachatele, jeho věku, předešlé trestní minulosti atd. Například nejsvědomitěji plní trest obecně prospěšných prací odsouzení ve věkové kategorii 40-49 let. Naopak nejmenší úspěšnost ve výkonu trestu byla zaznamenána u pachatelů ve věku 22-29 let, následovaná skupinou 18-21 let. Autoři výzkumu dovodili závěr, že lidé ve středním věku jsou již osobnostně zralejší a obecně zodpovědnější, proto je větší šance na úspěšný výkon trestu obecně prospěšných prací, než u mladší generace. Dále se autoři zabývali premisou, zda je úspěšnost výkonu trestu ovlivněna jeho výměrou. Výchozí předpoklad, jež byl výzkumem potvrzen, ukazoval, že čím delší je výměra trestu obecně prospěšných prací, tím je menší motivace odsouzeného jej vykonat. Autory byla dokonce stanovena kritická hranice, jež činila 150 hodin trestu obecně prospěšných prací, kdy při jejím překročení rapidně klesá šance na úspěšný výkon trestu. Zkoumána byla také úspěšnost trestu s ohledem na spáchaný trestný čin. Nejfrekventovanějším trestným

⁷⁶ § 336 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění účinném do 31.12.2021. S účinností od 1.1.2022 již zákon tuto lhůtu neuvádí.

⁷⁷ Probační a mediační služba- *Trest obecně prospěšných prací*. (online) Cit. 30.9.2021. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/07/pms_letak_opp_www_s.pdf.

⁷⁸ ROZUM Jan, HÁKOVÁ Lucie, HULMÁKOVÁ Jana, ŠPEJRA Michal, ZHŘÍVALOVÁ Petra. *Faktory ovlivňující úspěšný výkon trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení*. *Trestněprávní revue* č. 1/2021 z 31. 3. 2021.

činem, za který byl ukládán trest obecně prospěšných prací, byla krádež. A právě u ní byla i nejnižší míra úspěšnosti výkonu trestu. Naopak nejvyšší úspěšnost byla zaznamenána u trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky.

7.4 Přeměna trestu

Soud může přeměnit trest obecně prospěšných prací na nepodmíněný trest odnětí svobody, přičemž každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu se počítá za 1 den odnětí svobody, a to v případě, kdy se odsouzený vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky, zaviněně ve stanovené době trest nevykonává nebo jinak maří výkon tohoto trestu nebo v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život. Výjimečně je možné ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit dobu jeho výkonu až o 6 měsíců a současně stanovit nad odsouzeným dohled, nebo odsouzenému stanovit dosud neuložená přiměřená omezení nebo povinnosti, nebo stanovit odsouzenému v blízkém věku mladistvých výchovné opatření.

V průběhu času se možnost přeměny trestu obecně prospěšných prací značně měnila. V původním trestním zákoníku č. 40/2009 Sb. byla možná přeměna na nepodmíněný trest odnětí svobody tak, jak je to v aktuálně platném trestním zákoníku. Novelou č. 330/2011 Sb. byla přidána možnost přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest domácího vězení tak, že za každou neodpracovanou hodinu se vyměřil 1 den domácího vězení. Novela č. 390/2012 Sb. dále umožnila přeměnit trest obecně prospěšných prací i na peněžitý trest. Vzhledem k tomu, že se daná úprava neosvědčila, byla novelou č. 333/2020 Sb. zrušena možnost přeměn na jiný druh trestu, než je nepodmíněný trest odnětí svobody. Přeměny alternativních trestů na jiné alternativní tresty byly shledány demotivačními a snižujícími účinek uloženého trestu.⁷⁹ Původní horní hranice výměry byla v trestním zákonu č. 140/1961 Sb. stanovená na 400 hod a přepočtová klauzule činila za každé 2 nevykonané hodiny obecně prospěšné práce 1 den odnětí svobody. Bylo tedy možné přeměnit trest na 200 dní odnětí svobody. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. snížil horní hranici výměry na 300 hodin, ale přepočtovou klauzuli

⁷⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 333/2020 Sb.

upravil tak, že za 1 nevykonanou hodinu obecně prospěšných prací se počítá 1 den odnětí svobody. Celkově je tedy možné uložit přeměněný trest v délce 300 dní odnětí svobody.

7.5 Shrnutí

Trest obecně prospěšných prací považuji za jeden z nejméně škodlivých alternativních trestů, kdy odsouzený aktivní činností kompenzuje své předešlé špatné jednání. Výsledkem je navíc vykonaná práce, jež slouží obecnému prospěchu. Odsouzený má navíc možnost získat nebo upevnit pracovní návyky a dovednosti, které může využít například při hledání zaměstnání. Trest je také použitelný pro nemajetné pachatele, pro které by nepřicházel v úvahu peněžitý trest nebo trest domácího vězení. Velkou nevýhodou však spatřuji v jeho pranýřovém charakteru. Obecně prospěšné práce se mají vykonávat v místě bydliště odsouzeného, tedy na očích jeho rodiny, známých, přátel, zákazníků atd., což může mít na odsouzeného velmi negativní společenský dopad a může ho to v jistých případech odrazovat od řádného výkonu trestu. Ustanovení § 335 trestního řádu č. 141/1961 Sb. sice umožňuje se souhlasem odsouzeného stanovit výkon trestu i v jiném místě než v místě bydliště odsouzeného, primárně je však tato možnost zaměřená na případy, kdy je výkon práce v místě jiného okresního soudu potřebnější, neodvídá se tedy od potřeb odsouzeného. Naopak bylo opakovaně judikováno, že druh práce, místo a doba výkonu trestu není věcí svobodné volby odsouzeného.⁸⁰ Souhlasím, že druh práce a doba výkonu by měla být odsouzenému stanovena bez možnosti jeho výběru, ale uvážil bych, zda v některých odůvodněných případech by nebylo vhodné vyjít vstříc žádosti odsouzeného o změnu místa výkonu trestu, a zvýšit tak pravděpodobnost řádného výkonu trestu.

⁸⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

Tabulka č. 5: Statistická data uložených trestů obecně prospěšných prací v letech 2010-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
obecně prospěšné práce											
počet uložených trestů	7.410	6.554	8.156	6.944	8.375	8.053	7.514	6.281	5.806	6.140	5.700
podíl vůči ostatním trestům	6,9%	8,3%	10,1%	8,1%	10,1%	7,9%	7,9%	7,2%	6,7%	6,9%	7,1%

Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

8 Zákaz činnosti

8.1 Historické souvislosti

Trest zákazu činnosti byl uplatňován na našem území přibližně od poloviny 19. století v rakouském trestním zákoníku č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, ačkoliv se jednalo spíše o formu správního trestání než trestu v současném pojetí. Trestní zákoník obsahoval ustanovení s názvem „*ustanovení o ztrátě živnosti, patentu lodního a práva držeti loď ku plavbě pobřežní*“, jež by se dal dle svého obsahu přirovnat k trestu zákazu činnosti. „*Ztráta živnosti není žádným následkem spojeným již po zákonu se zločinem, a nemůže tudíž trestním rozsudkem býti vyřknuta. Má však soud trestní, když pro zločin odsouzený má živnost, po vyhlášeném rozsudku postoupiti spisy tomu úřadu, jemuž propůjčování živnosti takové přísluší. Kdyby se úřadu tomuto zdálo na pováženou povolit zločinci, aby po vystálém trestu živnost tu provozoval, má mu živnost odejmouti, šetře při tom předpisů o tom vydaných. Stejně řízení nastane i tenkrát, když měl odsouzenec patent lodní nebo právo držeti loď ku plavbě pobřežní. V tomto případě přísluší rozhodovati o ztrátě práva takového ústřednímu úřadu námořskému.*“⁸¹

Trestní zákon z roku 1950 již obsahoval výslovně trest zákazu činnosti, jenž byl ale ukládán pouze v případech, kdy pachatel trestným činem spáchaným při výkonu činnosti nebo povolání poškodil nebo ohrozil hospodářské zájmy republiky. Soud pak pachateli zakázal dočasně nebo navždy vykonávat takovou činnost nebo povolání, a to na dobu od 1 roku až na 10 let.⁸² Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zkrátil rozmezí trestu na maximálně 5 let a novela č. 290/1993 Sb. ho opětovně prodloužila na 10 let a tato délka se již zachovala do dnes. Novela č. 362/2003 Sb. stanovila, že v případě, kdy se pachatel dopustil vyjmenovaných trestných činů (například trestného činu pletich při veřejné soutěži a veřejné dražbě, trestného činu přijímání úplatků atd.) soud povinně uložil trest zákazu činnosti. Tato povinnost byla zrušena přijetím trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

⁸¹ § 30 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927.

⁸² § 51 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

8.2 Obecná charakteristika trestu

Smyslem tohoto trestu je zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti, k níž by zakázaná činnost mohla vytvořit podmínky a také se tím chrání nezávadný výkon činnosti nebo povolání. Nejčastěji se ukládá tento trest za trestné činy spáchané v souvislosti s řízením motorových vozidel nebo za trestné činy majetkového nebo hospodářského charakteru. Činnost, která se v rámci trestu zakazuje, musí být v přímé, užší a bezprostřední souvislosti se spáchaným trestným činem (nelze tedy například uložit tento trest pomocníkovi pachatele trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky spáchaného při řízení motorového vozidla). Současně musí jít o činnost, která spáchání trestného činu umožnila a mohla by umožnit pachateli spáchat další trestnou činnost i v budoucnu. Zakázat lze dle § 73 odst. 3 trestního zákoníku činnost, která

- spočívá ve výkonu určitého zaměstnání, povolání nebo funkce,
- k jejímuž výkonu je třeba mít zvláštní povolení nebo
- jejíž výkon upravuje zvláštní předpis.

Pokud činnost nespadá do žádné této kategorie, nelze ji v rámci tohoto trestu zakázat. Předmětem trestu zákazu činnosti tak například nemůže být jízda na jízdním kole, ale jízda na motorce ano. Dále nemůže být tímto trestem zakázána například návštěva restauračních zařízení (to může být uloženo v rámci jiného trestu jako přiměřené omezení, například u podmíněného odsouzení, domácího vězení, obecně prospěšných prací atd.). Zákaz návštěvy například fotbalových utkání je zase předmětem trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní nebo jiné společenské akce a nemůže být tedy zakázána trestem zákazu činnosti. Zákaz činnosti se však může vztahovat i na činnost, k jejímuž výkonu je třeba zvláštní povolení a pachatel toto povolení nemá (například zákaz řízení motorových vozidel, kdy pachatel nemá řidičské oprávnění).⁸³

8.3 Uložení trestu a jeho výkon

Soud může uložit trest zákazu činnosti v délce od 1 roku do 10 let, přičemž počátek této doby začíná běžet právní mocí odsuzujícího rozsudku. Do doby výkonu trestu se však započítává doba, po kterou pachatel nemohl vykonávat činnost ještě před pravomocným výrokem soudu, a to z toho důvodu, že mu bylo v souvislosti s trestným činem povoleno

⁸³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 336-337.

k činnosti odebráno nebo na základě opatření orgánu veřejné moci nesměl již činnost předtím vykonávat (§ 74 odst. 2 trestního zákoníku). Doba výkonu trestu se neprodlužuje o dobu, po kterou odsouzený zakázanou činnost vykonával, ani o dobu, po kterou byl odsouzený během výkonu trestu zákazu činnosti ve vazbě. Doba výkonu trestu se prodlužuje pouze o dobu, kdy byl odsouzený ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Přičemž je nutné za tuto dobu považovat pouze dobu skutečného výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, tedy období, kdy se odsouzený fyzicky nachází ve vězení. Je to z toho důvodu, že při výkonu trestu odnětí svobody je odsouzenému přirozeně znemožněno vykonávat činnost, na níž se vztahuje trest zákazu činnosti a pokud by v průběhu výkonu trestu odnětí svobody současně běžel i trest zákazu činnosti, bylo by to logicky zbytečné. Naopak za výkon trestu odnětí svobody nelze v tomto případě považovat dobu, kdy je výkon přerušen či kdy je odsouzený z výkonu trestu podmíněně propuštěn. Odsouzený se totiž reálně nachází na svobodě, mimo vězení, a má tedy příležitost zakázanou činnost vykonávat. A právě v této době tedy zákaz činnosti běží.⁸⁴

Jako samostatný trest může být uložen pouze za trestné činy, u kterých to trestní zákoník výslovně dovoluje, například:

- trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 odst. 1 TZ,
- trestný čin neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku dle § 151 TZ,
- trestný čin nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem dle § 167 TZ,
- trestný čin porušení tajemství dopravovaných zpráv dle § 182 TZ,
- trestný čin přijetí úplatku dle § 331 odst. 1 TZ.

Dále je možné ho uložit i vedle jiného trestu, za jiný trestný čin. Pokud je trest zákazu činnosti řádně vykonán, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. Naopak, pokud odsouzený nerespektuje zákaz činnosti a nadále vykonává činnost, která mu byla zakázána nebo pro kterou bylo odňato příslušné oprávnění, dopouští se trestného činu maření úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 trestního zákoníku a může být potrestán odnětím svobody až na 2 roky.

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 6 To 1402/2016, ze dne 25.10.2016.

8.4 Podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti

Trestní zákoník v ustanovení § 90 stanoví, že po výkonu poloviny trestu zákazu činnosti může soud, zpravidla na žádost odsouzeného, podmíněně upustit od výkonu jeho zbytku, jestliže odsouzený v době výkonu trestu způsobem svého života prokázal, že dalšího výkonu tohoto trestu není třeba, nebo jestliže soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Současně soud stanoví zkušební dobu až na 5 let, která počíná běžet právní mocí rozhodnutí o tomto upuštění. Zkušební doba nesmí být kratší než zbytek trestu. Pokud byl tedy například odsouzenému uložen trest na 4 roky, po 2 letech může být upuštěno od výkonu jeho zbytku a stanovena zkušební doba, která musí být minimálně v délce 2 let. Výkonem poloviny trestu zákazu činnosti se rozumí polovina doby, na kterou byl zákaz odsuzujícím rozhodnutím uložen. Postupně uložené a dosud nevykonané tresty zákazu činnosti (za podmínky, že jde o zákaz téže činnosti) se při stanovení poloviny vykonané části pro potřebu rozhodnutí o podmíněném upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu sčítají.⁸⁵

Pokud odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil. V opačném případě soud rozhodne, že odsouzený vykoná zbytek trestu. Výjimečně může rozhodnout, že podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zůstává v platnosti a současně stanovit nad odsouzeným dohled, prodloužit zkušební dobu o maximálně 2 roky, přičemž celková délka zkušební doby nesmí přesáhnout 5 let, nebo stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a povinnosti. V případě, že odsouzený během výkonu trestu nerespektoval zákaz činnosti a nadále tuto činnost vykonával, nelze žádat po uplynutí poloviny doby, na které byl trest uložen, upuštění jeho zbytku. A to z toho důvodu, že odsouzený nevedl řádný život a nevyhověl uloženým podmínkám. Nikoliv však z důvodu, že by nerespektování zákazu činnosti znamenalo, že dosud nebylo započato s výkonem trestu, tedy nemohla ani uplynout polovina doby. Doba výkonu trestu počíná běžet od právní moci rozsudku, kterým je trest uložen, bez ohledu na to, zda je trest reálně dodržován. Tedy doba zákazu činnosti běží bez ohledu na to, zda je řádně vykonáván nebo nikoliv.⁸⁶

⁸⁵ Usnesení Městského soudu v Praze, sp.zn. 5 To 454/2015 ze dne 2.12.2015.

⁸⁶ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp.zn. 4 To 232/68 ze dne 31.7.1968.

8.5 Shrnutí

Trest zákazu činnosti je tradičním alternativním trestem používaným na našem území již dlouhou dobu a pouze s minimálními právními úpravami. V současné době je druhým nejčastěji ukládaným alternativním trestem, obzvláště v podobě zákazu řízení motorových vozidel. Používání automobilů je v dnešní době velmi rozšířené a bohužel i páchaní přestupků a trestných činů při jejich používání. Pokud je pachateli zakázáno řízení vozidla, jedná se většinou o poměrně nepříjemné omezení, které často zasahuje do oblasti jak volného času, tak často i zaměstnání. Výraznější újma je způsobena, pokud se zákaz činnosti vztahuje přímo na povolání či jinou výdělečnou činnost pachatele.

Tabulka č. 6: Statistická data uložených trestů zákazu činnosti v letech 2010-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
zákaz činnosti											
počet uložených trestů	20.945	426	340	299	247	18.837	17.432	15.432	15.552	16.876	16.157
podíl vůči ostatním trestům	19,7%	5,3%	0,4%	0,3%	0,2%	18,6%	18,3%	17,7%	18,1%	19,0%	20,4%

Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

9 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

9.1 Obecná charakteristika trestu

Tento trest zavedl do našeho právního řádu až nový trestní zákoník č. 40/2009. Je určen pro pachatele tzv. diváckého násilí, ke kterému dochází nejčastěji ve spojitosti se sportovními utkáními, ale mohou jím být postihnuty i jiné formy extrémismu.⁸⁷ Účelem je tedy zabránit výtržníkům v násilnostech páchaných při sportovních nebo jiných stanovených akcích. Uzákonění tohoto druhu trestu bylo reakcí na narůstající případy fotbalového chuligánství. Funkcí je především zabránit pachateli v páchání další trestné činnosti související se zakázanými akcemi.⁸⁸ Původní návrh trestního zákoníku však návrh tohoto trestu neobsahoval a byl přijat až na základě pozměňovacího návrhu tehdejšího ministra vnitra Ivana Langera, který zavedení trestu odůvodnil následovně: „Česká republika stejně tak jako jiné evropské země není ušetřena některých negativních fenoménů souvisejících s chováním fanoušků na různých sportovních událostech. Také v České republice se z času na čas setkáváme s výtržnictvím, s jednáním, které je nepřijatelné v rámci normální slušné společnosti a které ohrožuje nejen průběh samotných sportovních utkání, ale ohrožuje také další diváky, kteří se jich účastní. [...] Cílem tohoto alternativního trestu, jehož motivace je v zahraničí, je dosáhnout toho, abychom těm výtržníkům, kteří byli v minulosti za své závadové jednání potrestáni, měli možnost uložit, než bude uložen ten přísný trest odnětí svobody, alternativní trest v podobě zákazu účasti na takovýchto utkáních. Domníváme se, že tento mezikrok je optimální v té podobě, neboť přináší sankci, která reaguje na bezprostřední charakter předtím páchaného trestného činu.“⁸⁹

Na rozdíl od trestu zákazu činnosti, který postihuje aktivity pachatele, ke kterým je třeba zvláštní povolení nebo které jsou obsahem zaměstnání, povolání nebo funkce, je trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (dále jen zákaz vstupu na akce) zaměřen na zájmovou oblast pachatele. V rozsudku je třeba uvést přesnou specifikaci akce, na kterou se zákaz vztahuje, nestačí pouhé obecné označení. Otázkou,

⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 339.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 6 Tz 57/2011 ze dne 29.11.2011.

⁸⁹ Cit. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Záznam z 39. schůze konané dne 31. 10. 2008. (online) Cit. 5.10.2021. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/039schuz/s039203.htm>.

co je dostatečně přesná specifikace se zabýval Nejvyšší soud, přičemž došel k závěru, že formulace zákazu vstupu *na veškeré sportovní akce* je postačující, a to ačkoliv k trestnému činu došlo v souvislosti pouze s určitým druhem sportovní akce. Tato formulace zákazu pachatele přílišně neomezuje na jeho společenských potřebách, ale zároveň dostatečně ochraňuje společnost před opakováním trestného činu pachatele. Nejvyšší soud vyšel ze závěru, že pokud by byl zákaz určen například pouze pro fotbalová utkání, poskytuje to pachateli dostatečné možnosti pro opakování trestné činnosti na jiných podobných akcích. Naopak nelze zakázat vstup obecně na všechny společenské akce.⁹⁰

Od trestu zákazu pobytu se zákaz vstupu na akce liší tím, že zákaz pobytu se vztahuje na určitou územní oblast, zatímco zákaz vstupu na akce se týká přesně vymezeného typu sportovní, kulturní nebo společenské události.⁹¹ Společenskou akcí se rozumí *„organizovaná událost, které se účastní více osob a při které dochází k uspokojování společenských a jiných sociálních potřeb lidí. Vedle sportovních a kulturních akcí, které zákon výslovně zmiňuje, tak může jít např. i o různá shromáždění, srazy, plesy, diskotéky apod.“*⁹²

9.2 Uložení trestu a jeho výkon

Trest zákazu vstupu na akce upravuje § 76 a násl. trestního zákoníku. Lze ho uložit pachateli za úmyslný trestný čin spáchaný v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Čin je spáchaný v souvislosti s návštěvou akce tehdy, jestliže k němu dojde:

- přímo v době a na místě jejího konání nebo
- v okolí takové akce nebo
- v průběhu cesty na akci nebo z akce.⁹³

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 6 Tz 57/2011 ze dne 29.11.2011.

⁹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019, str. 439.

⁹² CHROMÝ, Jakub. *Devět let s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*. *Trestněprávní revue* 6/2019.

⁹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 339.

Trestný čin tak nemusí být spáchán jen na místě a v době, kde se akce koná, ale souvislost bude zachována také například v případě výtržnického chování při shromažďování se fanoušků nebo jiných diváků, během přesouvání se na akci vlakem nebo autobusem nebo po skončení akce. Typickým příkladem může být rvačka fanoušků svolaná během sportovní akce, i když konaná v jiný den. Naopak tento trest nelze udělit za jednání, které sice souvisí s fandovstvím, ale nikoliv s konkrétní akcí (například rvačka v restauraci kvůli příslušnosti k odlišným fanouškovským klubům).⁹⁴

Trest zákazu vstupu na akce byl v období 2010 až 2018 uložen v rámci České republiky celkem ve 449 případech. Nejčastějším trestným činem, za který byl ukládán trest zákazu vstupu na akce, byl trestný čin výtržnictví dle § 358 trestního zákoníku, a to v 88 % případů. Druhým nejčastějším trestným činem byl trestný čin násilí proti úřední osobě dle § 325 trestního zákoníku, který byl zpravidla aplikován v souběhu s trestným činem výtržnictví. Ve většině případů byl trest zákazu vstupu na akce ukládán vedle podmíněného trestu odnětí svobody, méně se objevoval vedle peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací. Zajímavá je teritoriální podmíněnost ukládání tohoto trestu. Nejčastěji ukládá trest zákazu vstupu na akce Okresní soud v Ostravě, Obvodní soud pro Prahu 7 a pro Prahu 10. Důvodem je především umístění fotbalového klubu Baník Ostrava, stadion AC Sparta Praha v obvodu Prahy 7 a stadion SK Slavia Praha na Praze 10.⁹⁵

Trest zákazu vstupu je možné uložit na dobu až 10 let a lze ho uložit jak samostatně, tak i vedle jiného trestu. Samostatně však může být uložen pouze za přečin. Nejčastěji ukládaná výše trestu se pohybuje v rozmezí od 24 do 36 měsíců. Nejvyšší dosud uložená výměra činila 84 měsíců (tedy 7 let).⁹⁶

Odsouzený je povinen během výkonu trestu spolupracovat s probačním úředníkem, tedy zejména plnit probační plán, a pokud je to k řádnému výkonu trestu třeba, dostavovat se k určenému útvaru Policie ČR v době bezprostředně související s konáním akce, na kterou se zákaz vztahuje, čímž se výrazně zvýší možnost kontroly absence na zakázané

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 6 Tz 57/2011 ze dne 29.11.2011.

⁹⁵ CHROMÝ, Jakub. *Devět let s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*. Trestněprávní revue 6/2019.

⁹⁶ CHROMÝ, Jakub. *Devět let s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*. Trestněprávní revue 6/2019.

akci.⁹⁷ Kontrolu nad výkonem trestu zajišťuje Probační a mediační služba ve spolupráci s organizátory dané akce a s Policií ČR. Konkrétní průběh trestu je stanoven v probačním plánu, kde jsou konkretizována pravidla spolupráce mezi odsouzeným a probačním úředníkem. Podkladem pro probační plán je v první řadě obsah rozhodnutí soudu, dále poměry odsouzeného a okolnosti související s trestnou činností odsouzeného.⁹⁸ Ke zvýšení efektivity kontroly dodržování trestu se do budoucna plánovalo využít elektronických náramků, které se využívaly především na kontrolu výkonu trestu domácího vězení. Tyto náramky byly schopny pomocí GPS lokátoru přesně detekovat místo, kde se odsouzený nacházel, a tak maximalizovat kontrolu řádného výkonu trestu. V současné době však již elektronické náramky nejsou používány.

9.3 Maření účelu trestu

V případě, že odsouzený nedodrží podmínky trestu zákazu vstupu na akce, tedy pokud např. navštíví akci, na kterou se vztahuje zákaz nebo řádně nespolupracuje s probačním úředníkem nebo se ve stanovené době nedostaví na policejní útvar, dopouští se trestného činu maření úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku a může být potrestán trestem odnětí svobody až na 2 léta. Pokud je trest řádně vykonán a odsouzený vede po jeho výkonu řádný život po dobu nejméně 1 roku, zahlazuje se trest výrokem soudu dle § 105 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku, případně dle odst. 3 i dříve, pokud odsouzený svým velmi dobrým chováním prokázal, že se napravil.

9.4 Shrnutí

Tento trest je ukládán v poměru k ostatním uvedeným alternativním trestům zdaleka nejméně, ale je to z důvodu omezeného počtu trestných činů, za které lze tento trest uložit. Trest zákazu vstupu na akce je dle mého názoru individualizovaný a přesně mířený trest pro pachatele, kteří jsou například v běžném životě „normálními“ občany, ale rádi se

⁹⁷ CHROMÝ, Jakub. *Devět let s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*. Trestněprávní revue 6/2019.

⁹⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014.

nechají unést adrenalinem při sportovních akcích a strhnout k násilí. Tímto trestem se jim k tomu zamezí možnost.

Tabulka č. 7: Statistická data uložených trestů zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v letech 2010-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
zákaz vstupu na akce											
počet uložených trestů	11	5	3	7	14	51	56	48	36	56	46
podíl vůči ostatním trestům	0,01%	0,01%	0,00%	0,01%	0,02%	0,05%	0,06%	0,06%	0,04%	0,06%	0,06%

Zdroj: Statistiky české justice dostupné online na: <https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

Závěr

Cílem mé práce bylo zmapovat vybrané alternativní tresty, konkrétně podmíněné odsouzení, trest domácího vězení, peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací, zákaz činnosti a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. U každého trestu jsem se zaměřil na podmínky, za jakých je možné ho pachateli uložit, pro které pachatele vhodný, způsoby přeměny nevykonaného trestu a další související otázky, například statistický počet ukládání daného trestu či způsob kontroly jeho řádného výkonu. Také jsem se věnoval historickému původu jednotlivých trestů a jejich proměny v čase. Uvedl jsem nejdůležitější novelizace, jež upravovaly tresty, včetně odůvodnění, proč k daným změnám došlo. Ke konci každé kapitoly jsem zhodnotil úpravu trestu a jeho dopad na pachatele a společnost.

Domnívám se, že česká právní úprava alternativních trestů je poměrně zdařilá, obsahuje mnoho způsobů, jak potrestat pachatele, aniž by muselo dojít k uložení nepodmíněného trestu a lze si z alternativních trestů vybrat ten, který se bude pro konkrétního pachatele nejvíce hodit. Právní úprava se neustále vyvíjí a v detailech proměňuje, ve snaze dosáhnout maximálního efektu trestu. De lege ferenda bych zvažil možnost u trestu domácího vězení zavedení požadavku na souhlas či alespoň stanovisko osob, které žijí s pachatelem ve společné domácnosti, jelikož se jich výkon domácího vězení bezprostředně dotýká. Zejména pak v situacích, kdy se pachatel dopouští domácího násilí, což nemusí být orgánům činným v trestním řízení vůbec známo, by výkon domácího vězení mohl oběť ohrozit ještě více. Proto by mohlo být prospěšné, když by spolužijící osoby soudu sdělili své stanovisko, a to takovým způsobem, aby se o jeho obsahu pachatel nedozvěděl. V opačném případě by totiž spolužijící osoba mohla mít obavu z reakce pachatele a mohla by svůj skutečný názor zatajit. Jako nezbytný požadavek pro výkon trestu domácího vězení považuji zefektivnění jeho kontroly. Namátkové kontroly probačních úředníků nepovažuji za dostatečné, což může vést k tendenci odsouzených k častějšímu porušování podmínek. V tomto smyslu se systém elektronického monitoringu zdá vhodnější. Na druhou stranu, ani v době, kdy byly elektronické náramky používány, nedošlo k většímu nárůstu uložených trestů domácího vězení, přičemž však náklady na jejich provoz byly poměrně velké. Je tedy třeba zvážit, zda by efekt využitelnosti elektronického monitoringu odpovídal i jeho nákladnosti.

Další mé zamyšlení de lege ferenda se týká systému vymahatelnosti peněžitého trestu. Dle mého názoru je současný stav, kdy je v případě nezaplacení uložené částky třeba ji nejprve vymáhat a teprve poté lze uložit nepodmíněný trest, v zásadě správný. Smyslem je nepodmíněný trest uložit až v krajním případě a vymáháním tomu lze v mnoha případech předejít. Na druhou stranu se domnívám, že není vhodné, aby dlužnou částku vymáhal trestní soud. Touto povinností je nadměrně zatěžován a je to jeden z hlavních důvodů, proč není peněžítý trest ukládán častěji. V roce 2020 byl předložen vládní návrh zákona, jímž měl být trestní řád novelizován a povinnost vymáhat nezaplacený peněžítý trest měla mít celní správa. Návrh však neprošel, a tak to nadále zůstává povinností soudu, který vymáhání zajišťuje dílem prostřednictvím vlastních zaměstnanců a dílem prostřednictvím soudních exekutorů. Domnívám se, že celní správa, jako úzce specializovaný orgán, by umožnil efektivnější vymáhání a navíc by zajistil jednotnost a předvídatelnost postupu.

Ačkoliv má Česká republika poměrně dobře rozvinutý systém alternativních trestů, pohybuje se stále na horních příčkách v počtu vězněných osob. Ročně je uložen nepodmíněný trest odnětí svobody ve zhruba 20 % případů. Důvodem je především vysoká recidiva a poměrně dlouhé nepodmíněné tresty. Po návratu z vězení se propuštění často velmi těžko začleňují do společnosti, což je pak snadněji přivádí k opakování trestné činnosti. Největší podíl trestných činů tvoří trestné činy majetkové (zhruba 50 %), z čehož největší část představuje trestný čin krádeže (asi 30 %). Důvodem vysoké kriminality je dle mého názoru přesvědčení pachatelů, že nebudou dopadeni. Jak jsem již uváděl dříve, odstrašující účinek trestu nespočívá v jeho přísnosti, ale v jeho neodvratitelnosti. Ke snížení kriminality by došlo v okamžiku, kdy by všichni pachatelé, nebo alespoň drtivá většina, byli vždy dopadeni a potrestáni, a následně se věnovala dostatečná pozornost jejich řádnému začlenění do společnosti, aby nedošlo k recidivě.

Seznam zkratek

TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZZPP	zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích
OPP	obecně prospěšné práce
PMS	Probační a mediační služba
ZOTOPO	zákon č. 418/2009 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Seznam zdrojů

1. Seznam použité literatury

ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008.

CHROMÝ, Jakub. *Devět let s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*. *Trestněprávní revue* 6/2019.

JANÁK Jan. *Rakouský protitulácký zákon z roku 1873 jako pokus o řešení společenských důsledků průmyslové revoluce*. Sborník prací filosofické fakulty Brněnské University. 1969.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. vyd. Praha: Leges, 2019.

KARABEC, Zdeněk a kol.: *Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.

KLÍMA Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurapi a jeho předchůdci*. vydání 2. Praha: Academia, 1979.

KUCHTA, Josef a VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005.

MAREŠOVÁ, Alena. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. *Trestní právo*. 2004, roč. 9, č. 4.

Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010.

ROZUM Jan, HÁKOVÁ Lucie, HULMÁKOVÁ Jana, ŠPEJRA Michal, ZHRŮVALOVÁ Petra. *Faktory ovlivňující úspěšný výkon trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení*. *Trestněprávní revue* č. 1/2021 z 31. 3. 2021.

ŘEZÁČ, František Josef. *Vězeňství v posavadních způsobech, s návrhem na zdárnější polepšování zločinců*. Praha. 1852.

SCHEINOST, Miroslav et al.: *Kriminalita očima kriminologů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci*. Praha 2010.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva*. Vydání první, vyd: Praha: Novatrix, 2009, část třetí.

SOTOLÁŘ, Alexandr a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Svazek 64. vyd. Praha: Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, str. 189.

ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014.

VICHEREK, Roman. *Přeměna peněžitého trestu*. Trestněprávní revue 1/2017.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Právní zpravodaj. 5. 3. 2010.

Změna podmínek pro ukládání peněžitých trestů. Legs. Právní rozhledy 12/2009, s II.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

HÁLA, Jaroslav, *Penologie*. Syllabus přednášek. (online) Cit. 13.8.2021. Dostupné na: www.sweb.cz/penologie.hala.

Statistická ročenka vězeňské služby České republiky za rok 2020. (online) Cit. 20.8.2021.

Dostupné na:

www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf.

České soudnictví 2019: výroční statistická zpráva. Ministerstvo spravedlnosti. (online) Cit. 13.9.2021. Dostupné na:

https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2019_vyrocní_stat_zprava.pdf.

České soudnictví 2020: výroční statistická zpráva. Ministerstvo spravedlnosti. (online) Cit. 13.9.2021. Dostupné na:

https://www.justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2020.pdf.

Statistiky české justice. (online) Cit. 20.11.2021. Dostupné na:

<https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.

Statistiky: (online) Cit.20.11.2021. Dostupné na:

<https://justice.cz/web/msp/statistiky2>.

Statistiky: (online) Cit.20.11.2021. Dostupné na:

<https://naramky.justice.cz/souhrnny-prehled/>.

Informační leták Probační a mediační služby. (online). Cit. 25.8.2021. Dostupný na:

<https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>.

První rok ostrého provozu EMS proběhl celkově úspěšně. Justice.cz. 17. října 2019. (online) Cit. 30.8.2021. Dostupné na:

<https://www.justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=prvni-rok-ostreho-provozu-ems-probeh-l-celkove-uspes-1>.

Výkon elektronické kontroly prostřednictvím EMS. Justice.cz. (online) Cit. 30.8.2021.

Dostupné na:

<https://naramky.justice.cz/elektronicky-monitorovaci-system/#rizeni>.

Ukončení elektronického monitoringu. (online) Cit. 1.9.2021. Dostupné na:

<https://naramky.justice.cz/>.

Konec náramků pro vězně? (online) Cit. 1.9.2021. Dostupné na:
<https://www.ceska-justice.cz/2021/12/konec-naramku-pro-vezne-probacni-sluzba-opakovane-porusovala-smlouvu-brani-se-dodavatel/>.

Probační a mediační služba - *Trest obecně prospěšných prací*. (online) Cit. 30.9.2021.
Dostupné na:
https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/07/pms_letak_opp_www_s.pdf.

Cit. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Záznam z 39. schůze konané dne 31. 10. 2008. (online) Cit. 5.10.2021. Dostupné na:
<http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/039schuz/s039203.htm>.

Tisková zpráva Nejvyššího soudu ze dne 10.4.2019. (online) Cit. 1.12.2021. Dostupné na:
https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssi_hosoudu~Rostouci_podil_udelovanych_penezitych_trestu_je_dilcim_uspechem_musim_e_se_zamerit_take_na_odklony_v_trestnim_rizeni_nejsme_spokojeni_predevsim_s_tim_jak_pomalu_se_prosazuje_dohoda_o_vine_a_trestu~?openDocument&lng=CZ.

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 418/2009 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

Vládní nařízení č. 72/1939 Sb., o kárných pracovních táborech.

4. Seznam použité judikatury

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 4 Tz 56/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 4 Tz 6/2009.

Trestní příkaz Okresního soudu Praha-východ, sp.zn. 1 T 225/2013 ze dne 30.9.2013.

Usnesení Krajského soudu v Praze, sp.zn. 9 To 330/2015, 9 To 42/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 6 To 1402/2016, ze dne 25.10.2016.

Usnesení Městského soudu v Praze, sp.zn. 5 To 454/2015 ze dne 2.12.2015.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp.zn. 4 To 232/68 ze dne 31.7.1968.

Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 6 Tz 57/2011 ze dne 29.11.2011.

Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 6 Tz 57/2011 ze dne 29.11.2011.

5. Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 333/2020 Sb.

Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku č. 40/2009.

Zpráva I. ústavně-právního výboru a II. rozpočtového výboru k vládnímu návrhu zákona o zřízení nucených pracovních kolonií. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1927.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Statistická data uložených trestů podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem v letech 2010-2020.....	28
Tabulka č. 2: Statistická data uložených trestů domácího vězení v letech 2010-2020.....	34
Tabulka č. 3: Statistická data monitorovaných osob dle důvodu monitoringu v letech 2018-2020.....	34
Tabulka č. 4: Statistická data uložených peněžitých trestů v letech 2010-2020.....	44
Tabulka č. 5: Statistická data uložených trestů obecně prospěšných prací v letech 2010-2020.....	53
Tabulka č. 6: Statistická data uložených trestů zákazu činnosti v letech 2010-2020.....	58
Tabulka č. 7: Statistická data uložených trestů zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v letech 2010-2020.....	63

Seznam grafů

Graf č. 1: Počty trestních příkazů, které nabyly právní moci v letech 2012-2018.....	18
Graf č. 2: Počty trestních řízení, které byly ukončeny uzavřením dohody o vině a trestu v letech 2012-2018.....	18
Graf č. 3: Počty trestních řízení, které byly ukončeny podmíněným zastavením trestního stíhání v letech 2012-2018.....	19
Graf č. 4: Vývoj počtu monitorovaných osob od zahájení elektronického monitoringu.....	35

Abstrakt

Alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

Tato diplomová práce se zabývá vybranými alternativními tresty k trestu odnětí svobody, a to konkrétně podmíněným odsouzením a podmíněným odsouzením s dohledem, domácím vězením, peněžitým trestem, obecně prospěšnými pracemi, zákazem činnosti a zákazem vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Autor se zaměřuje na současný právní stav těchto trestů, přičemž uvádí i stručné historické souvislosti jednotlivých trestů a jejich postupné změny a novelizace, včetně statistických údajů udávajících počet uložených trestů v České republice za určité období.

Cílem práce je zanalyzovat právní úpravu nejčastěji ukládaných alternativních trestů v České republice, zamyslet se nad jejich pozitivy, negativy a celkovou efektivitou. Práce je členěna na úvod, 9 kapitol a závěr.

První část diplomové práce je zaměřena na objasnění základních pojmů, jako jsou účel a funkce trestu, seznamuje čtenáře s různými trestními teoriemi a zásadami ukládání trestů.

Druhá kapitola se zabývá vysvětlením principů retributivní a restorativní justice, které jsou důležité pro pochopení současné snahy o kladení důrazu na častější ukládání alternativních trestů.

Třetí kapitola vysvětluje obecný pojem alternativních trestů, uvádí stručný přehled jejich historického vývoje, a především vypočítává jednotlivé důvody, které svědčí pro hojnější využívání alternativních trestů oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Čtvrtá kapitola se již konkrétně věnuje podmíněnému odsouzení a podmíněnému odsouzení s dohledem. Nejprve popisuje historický vývoj trestu, po té současnou právní úpravu týkající se především podmínek, za kterých je možné tento trest uložit a postup při rozhodování o osvědčení.

Pátá kapitola seznamuje čtenáře s problematikou trestu domácího vězení, včetně podrobného popisu fungování elektronického monitorovacího systému kontroly odsouzených, které však bylo před nedávnem zrušeno.

V šesté kapitole jsou uvedeny podmínky pro ukládání peněžitého trestu a jeho vymáhání, pokud není odsouzeným řádně uhrazen, a dále postup soudu při jeho další přeměně. Uveden je také konkrétní případ z praxe poukazující na nevhodnost minulé právní úpravy přeměn peněžitého trestu v jiný alternativní trest.

V sedmé kapitole je popsán trest obecně prospěšných prací včetně historického přehledu trestních zákonů, ve kterých se objevovalo pojetí nucené práce coby prvopočátek současného trestu. Kapitola dále pokračuje výkladem o podmínkách uložení a výkonu trestu, včetně postupu při jeho přeměně.

Předposlední kapitola se zabývá trestem zákazu činnosti a stejně jako v předchozích kapitolách je popsán historický úvod, podmínky pro uložení trestu a jeho výkon, a také předpoklady pro podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu.

V poslední deváté kapitole je představen trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, včetně podmínek pro zahlazení odsouzení po jeho výkonu či naopak možnosti následného trestního stíhání pro trestný čin maření úředního rozhodnutí a vykázání v případě porušení podmínek výkonu trestu.

V závěru je uvedeno shrnutí celé práce a konstatováno dosažení vytyčeného cíle.

Abstract

Alternatives to unconditional imprisonment

This diploma thesis deals with selected alternative punishments to imprisonment, namely conditional sentencing and conditional sentencing with supervision, house arrest, fines, community service, prohibition of activity and prohibition of entry to sports, cultural and other social events.

The author focuses on the current legal status of these sentences while also presenting a brief historical context of individual sentences and their gradual changes and amendments, including statistical data indicating the number of sentences imposed in the Czech Republic for a certain period.

The thesis aims to analyze the legal regulation of the most frequently imposed alternative punishments in the Czech Republic, to think about their positives, negatives and overall effectiveness. The work is divided into an introduction, 9 chapters and a conclusion.

The first part of the thesis focuses on clarifying the basic concepts, such as the purpose and function of punishment and acquaints the reader with various criminal theories and principles of sentencing.

The second chapter explains the principles of retributive and restorative justice, which are important for understanding the current efforts to emphasize the more frequent imposition of alternative punishments.

The third chapter explains the general concept of alternative punishments, gives a brief overview of their historical development, and above all calculates the particular reasons for the more widespread use of alternative punishments compared to unconditional imprisonment.

The fourth chapter deals specifically with conditional sentencing and conditional sentencing with supervision. It first describes the historical development of the sentence, then the current legislation concerning primarily the conditions under which this sentence can be imposed and the procedure for deciding on the certification.

The fifth chapter acquaints the reader with the issue of house arrest, including a detailed description of the operation of the electronic monitoring system to control convicts, which, however, was recently abolished.

The sixth chapter sets out the conditions for imposing a fine and enforcing it if it is not properly paid by the convict, as well as the court's procedure for its further conversion. There is also a specific case from practice pointing to the unsuitability of the previous legislation on converting a fine into another alternative penalty.

The seventh chapter describes the punishment of community service, including a historical overview of criminal laws, in which the concept of forced labour as the beginning of the current punishment appeared. The chapter continues by explaining the conditions for imposing and executing the sentence, including the procedure for converting it.

The penultimate chapter deals with the punishment of disqualification and, as in the previous chapters, describes the historical introduction, the conditions for imposing and executing the sentence, as well as the preconditions for conditional waiver of the remainder of the sentence.

The last chapter, chapter nine, introduces the penalty of banning entry to sports, cultural and other social events, including the conditions for smoothing the conviction after its execution or, conversely, the possibility of subsequent criminal prosecution for the offence of obstructing an official decision and expulsion if the conditions are violated.

Finally, a summary of the whole work is given, and the achievement of the set goal is stated.

Klíčová slova

alternativní tresty

restorativní justice

domácí vězení

obecně prospěšné práce

Keywords

alternative sanctions

restorative justice

house-arrest

community service